

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
SOCIALNOPRAVNI POLOŽAJ DRUŽIN V SLOVENIJI

Ljubljana, maj 2004

KATJA MIHELIČ SUŠNIK

IZJAVA

Študentka Katja Mihelič Sušnik izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom mag. Martine Šetinc Tekavec in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne.....

Podpis:.....

KAZALO

1. UVOD	1
2. RODNOSTNO VEDENJE SLOVENCEV	2
2.1. Vzroki nizke rodnosti	2
2.2. Vpliv izobrazbene in poklicne ravni na rodnost	3
3. PREBIVALSTVENA POLITIKA SLOVENIJE	3
4. DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI	4
4.1. Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike	4
4.2. Ukrepi slovenske družinske politike	5
5. ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH (ZSDP) ..	6
5.1. Pravice, ki izhajajo iz zavarovanja za starševsko varstvo	7
5.1.1. Pravica do starševskega dopusta	8
5.1.1.1. <i>Porodniški dopust</i>	8
5.1.1.2. <i>Očetovski dopust</i>	9
5.1.1.3. <i>Dopust za nego in varstvo otroka</i>	9
5.1.1.4. <i>Posvojiteljski dopust</i>	10
5.1.2. Pravica do starševskega nadomestila	10
5.1.3. Pravica staršev do krajšega delovnega časa zaradi starševstva	11
5.1.4. Uveljavljanje pravic	12
5.2. Družinski prejemki	12
5.2.1. Starševski dodatek	12
5.2.2. Pomoč ob rojstvu otroka	13
5.2.3. Otroški dodatek	14
5.2.4. Dodatek za veliko družino	17
5.2.5. Dodatek za nego otroka in delno plačilo za izgubljeni dohodek	18
5.3. Davčne olajšave za otroke v Sloveniji	18
5.4. Subvencioniranje programov predšolske vzgoje	20
6. DRUŽINI PRIJAZNE FLEKSIBILNE OBLIKE DELA	22
6.1. Definicija fleksibilnih oblik dela	22
6.2. Delitev in vrste fleksibilnih oblik dela	23
6.2.1. Alternativne oblike dela s polnim delovnim časom	23
6.2.1.1. <i>Delo na domu</i>	23
6.2.1.2. <i>Stisnjen delovni teden</i>	24
6.2.1.3. <i>Fleksibilni delovni čas</i>	24
6.2.2. Alternativne oblike dela s skrajšanim delovnim časom	25
6.2.2.1. <i>Zaposlitev s krajšim delovnim časom</i>	25
6.2.2.2. <i>Deljenje zaposlitve</i>	26
6.3. Razširjenost alternativnih oblik dela v Sloveniji	26
7. ANALIZA POLOŽAJA DRUŽIN V SLOVENIJI DANES	27
7.1. Ekonomski vidik položaja družin z otroki v Sloveniji	27
7.2. Primerjava socialnopravnega položaja družine z različnim številom otrok v Sloveniji	29
7.2.1. Družina, kjer sta zaposlena oba starša	29
7.2.2. Družina z enim zaposlenim staršem	31
7.2.3. Eno starševska družina	33
8. SKLEP	34
9. LITERATURA	37
10. VIRI	38
11. SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	

1. UVOD

Najbrž vsakdo izmed nas, še posebej ženske, začnejo v nekem življenjskem obdobju razmišljati o ustvarjanju družine, o otrocih. V takšnem položaju sem se znašla tudi sama, zato me je družinska politika, ki jo vodi naša država vedno bolj zanimala, rezultat mojega zanimanja pa je viden na naslednjih straneh.

Odločitev za rojstvo je intimna stvar vsakega posameznika, vendar so v zgodovini o njej vedno posredno odločale družbene norme. Ravno zato v prvem delu diplomske naloge namenjam nekaj strani rodnostnemu vedenju Slovencev, katerega rezultat je nizka rodnost, ki ne omogoča naravnega obnavljanja prebivalstva.

Zakaj je do takšnega preobrata pri nas in tudi v ostalih industrijskih družbah prišlo, poskušam pojasniti z vplivom izobrazbene in poklicne ravni, ki sta bistveni komponenti današnjega življenja.

V drugem poglavju opozorim na razliko med prebivalstveno in družinsko politiko, s tem, da prve v Sloveniji sploh nimamo definirane in jo zanemarjamo. V drugi, družinski politiki, pa se zrcali Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike (Uradni list RS, št. 40/93, v nadaljevanju Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike, 1993), sprejeta leta 1993, na kateri temeljijo tudi vsi ukrepi slovenske družinske politike, ki so omenjeni v tretjem poglavju.

Najpomembnejši zakon, ki ureja socialno varnost družine oziroma otrok, je Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 97/01, v nadaljevanju ZSDP 2001), ki je v veljavo stopil s 1.1.2002, nekatere določbe pa so se oziroma se bodo v celoti pričele uporabljati šele kasneje.

V nadaljnjih poglavjih diplomskega dela bom podrobno predstavila vse pravice in prejemke, ki izhajajo iz omenjenega zakona. Posebej gre omeniti, da novi zakon daje veliko več pravic očetom, uvaja pa tudi novost: očetovski dopust, ki se je s 1.1.2004 podaljšal s 15 na 45 dni, drugo leto pa naj bi v veljavo stopilo 90 dni očetovskega dopusta.

V okviru družinskih prejemkov največji del obsega otroški dodatek, ki je le eden izmed denarnih prejemkov, ki so jih družine deležne v Sloveniji. Med te spada tudi dodatek za veliko družino, ki je bil uveden kot nadomestilo za leta 1999 odvzeto davčno olajšavo pri nakupu avtomobila za veliko družino.

Nadalje pa se dotaknem še posrednega financiranja v obliki davčnih olajšav, ki so univerzalna oblika finančne pomoči družinam z otroki v Sloveniji in imajo obliko zmanjšanja davčne osnove. Omenjam tudi problem davčne politike za družine pri nas, saj sama progresivnost davčnih stopenj in način priznavanja davčnih olajšav za otroke ne zagotavljata vertikalne izenačenosti, ki je ena izmed dveh osnovnih načel ustrezno zastavljene davčne politike. Tako

se že od leta 2002 vlada in razne družini naklonjene organizacije dogovarjajo o spremembi Zakona o dohodnini (Uradni list RS, št. 71/93, v nadaljevanju ZDOH 1993) v zvezi z olajšavami za otroke, ki je bil s 5.5.2004 tudi sprejet. Nadaljevanje prinaša kratek vpogled v subvencioniranje predšolske vzgoje s strani države ter v ugodnosti pri vključevanju otrok v vrtec. Peto poglavje prinaša prikaz nekaj možnih oblik reševanja problema razmejenosti med kariero in družino, ki jih skupno poimenujemo družini prijazne fleksibilne oblike dela.

V zadnjem delu pa sledi praktičen prikaz socialnopravnega položaja družine z različnim številom otrok v Sloveniji, ki je izveden na primeru različnih struktur družin: eno starševske, družine z enim zaposlenim in družine z obema zaposlenima staršema. Analiza je prikazana skozi velikost otroških dodatkov, ki pripadajo posamezni družini glede na njihov prihodek in število otrok ter skozi davčne olajšave, ki se ravno tako navezujejo na ti dve spremenljivki ter preko plačila vrtca posamezne družine.

2. RODNOSTNO VEDENJE SLOVENCEV

2.1. Vzroki nizke rodnosti

Rodnost predstavlja demografski pojav, predstavlja povezavo med številom rojstev otrok in številom prebivalstva kot celote ali pa s posameznimi deli prebivalstva. Kaže število živorojenih otrok glede na žensko prebivalstvo v rodni dobi, to je od 15. do 49. leta, predstavlja pa pozitivno komponento naravnega gibanja prebivalstva in je bistvena pri zagotavljanju obstoja človeštva. Na samo rodnost vpliva več dejavnikov, ki jih razdelimo na biološke, družbene, ekonomske, kulturne, antropološke in psihološke. Nezadostno rast prebivalstva pa gre pripisati predvsem družbenim in psihološkim temeljem.

Ob pogledu na rodnost v Sloveniji lahko vidimo, da je v zadnjem desetletju dosegla kritično mejo, saj ni zagotovljeno niti enostavno obnavljanje prebivalstva. Tako se je v zadnjih dvajsetih letih rodnost znižala skoraj za polovico. Ugotovljeno je, da je upadanje rodnosti v osemdesetih letih povezano tako z ekonomsko krizo kot tudi z napačno politiko urejanja osnovnih življenjskih razmer prebivalstva. Delno rešitev predstavlja enostavna reprodukcija prebivalstva, ki pa bi bila možna le, če bi rodnost ostala na ravni iz leta 1980 (Gosar, 2001, str. 6).

Glavni vzroki za znižano rodnost so, za razliko od prejšnjih človeških razvojnih stopenj, ko so bili biološki dejavniki najpomembnejši, predvsem ekonomske narave. Čedalje hitrejši tempo življenja, prehod v kapitalistični družbeni sistem, nezadostni in negotovi dohodki, kot posledica ekonomske krize in brezposelnosti povzročajo, da se ekonomski položaj družine z rojstvom vsakega naslednjega otroka poslabša. Tako imajo družine z otroki bistveno nižjo življenjsko raven kot druga gospodinjstva. Hkrati se pri mladih ljudeh pojavlja tudi stanovanjski problem, kot posledica dragih najemniških in težke dostopnosti socialnih stanovanj (Kožuh Novak, 1998, str. 127).

Ne gre pa tudi zanemariti naraščajočega števila zaposlenih žensk, ki uresničujejo svoje poklicne ambicije ter želje po bolj lagodnem življenju, saj tudi to bistveno vpliva na zmanjšanje rodnosti. Ženske med svoje prioritete vedno bolj uvrščajo ekonomsko neodvisnost, to pa zahteva svoj davek v obliki rojevanja manjšega števila otrok in odlaganja materinstva na kasnejši čas. Posledica vsega tega pa je preusmerjanje družbe od kvantitete h kvalitetni vzgoji otrok.

2.2. Vpliv izobrazbene in poklicne ravni na rodnost

Položaj posameznika, poklic in izobrazba, so družbeno-ekonomski dejavniki, ki močno vplivajo na stopnjo rodnosti v neki državi, še posebej to velja za ženski del populacije, ki pa ima hkrati največji vpliv na rodnost.

Ker se izobrazbena raven žensk iz leta v leto dviguje, hkrati pa so ženske tudi vedno bolj usmerjene v grajenje kariere, se povprečna starost žensk, ki se odločijo za otroka tako pri rojstvu prvega kot vseh otrok vztrajno povečuje. Povprečno starost matere ob otrokovem rojstvu v letih od 1998 do 2002 prikazuje Tabela 1.

Tabela 1: Povprečna starost matere ob otrokovem rojstvu v letih 1998-2002

Starost matere	1998	1999	2000	2001	2002
- ob rojstvu prvega otroka	25,9	26,2	26,5	26,7	27,2
- pri vseh rojstvih	27,9	28,1	28,2	28,5	29,0

Vir: Statistični letopis 2003, <http://www.stat.si/letopis>.

Iz zgornje tabele je razvidno, da se je povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka od leta 1998 do leta 2002 povečala za več kot eno leto. Na kasnejšo odločitev žensk za otroka v večini primerov vpliva podaljšan študij in seveda s tem povezana skrb za kariero. Višja izobrazba žensk pa pomeni tudi bolj odgovorna in zahtevna delovna mesta za ženske, ki tako tudi večino svojega prostega časa raje posvečajo raznim napredovanjem kot pa otrokom. Če pogledamo še povprečno starost žensk pri vseh rojstvih v letih 1998 do 2002, ugotovimo malo manjši porast kot pri povprečni starosti matere ob prvem rojstvu, vendar pa na splošno lahko ugotovimo, da se obe povprečni starosti vse bolj približujeta tridesetemu letu.

3. PREBIVALSTVENA POLITIKA SLOVENIJE

Prebivalstvena politika je opredeljena kot sistem ukrepov in aktivnosti, s katerimi država poskuša vplivati na demografske procese. Poleg države na prebivalstveno politiko vplivajo še nevladne organizacije, društva, verske organizacije, politične stranke in seveda posamezniki.

Prebivalstvena politika zastavljene cilje doseže s pomočjo ekonomske, zaposlovalne, ekološke in seveda družinske politike. Tako so sami cilji prebivalstvene politike opredeljeni širše od ciljev družinske politike, ki preko svojih instrumentov in ob pomoči drugih politik (socialne, zdravstvene, stanovanjske) ureja materialni in pravni položaj družine in na ta način ustvarja možnosti za rojstvo in varno otrokovo življenje na eni in za nadaljevanje uspešne reprodukcije na drugi strani (Boh, 1989, str. 110).

Slovenija sodi med razvite države z modernim tipom reprodukcije prebivalstva. Svoj temeljni vpliv pa bi morala usmeriti v povečanje rodnosti. Zaveda o potrebnosti izdelave in sprejema zaokrožene in jasno opredeljene prebivalstvene politike v Sloveniji še ni dobila dovolj široke politične podpore, saj so nekateri menja, da je obstoječa družinska politika dovolj. V prihodnje bo morala prebivalstvena politika razvitih držav doseči, da se bo oblikovala norma dveh do treh otrok na družino in s tem preprečiti vse bolj razširjeno zavestno odločanje za življenje brez otrok (Tošič, 2002).

Prav tako bo morala doseči, da bi ljudje pri svojih načrtih o številu otrok upoštevali tudi potrebe družbe po nemotenem obnavljanju prebivalstva (Malačič, 2000, str. 307). Sama družinska politika, pa naj bo še tako kvalitetna, demografskih razmer niti v Sloveniji niti v razvitem delu sveta ne more povsem izboljšati. Oblikovanje prebivalstvene politike naj bi temeljilo na znanstvenih raziskavah, jasno je namreč, da se samo z ekonomskimi sredstvi in predvsem denarjem vseh demografskih problemov, med njimi tudi nizke rodnosti, ne da rešiti (Malačič, 2000, str. 123).

Sodobna prebivalstvena politika, ki temelji na upoštevanju človekovih pravic, se mora zavedati, da bo lahko povečala rodnost le, če bo ustvarila takšne razmere v katerih bodo ljudje pripravljene prostovoljno roditi otroke (Malačič, 2000, str. 313).

4. DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI

4.1. Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike

Slovenija je leta 1993 sprejela Resolucijo o temeljih oblikovanja družinske politike (1993). Resolucija (1993) kot družinsko politiko označuje skupek socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih, fiskalnih in drugih ukrepov, ki jih politično administrativni sistem izvaja, da bi posredno vplival na življenjske pogoje družin oziroma njenih članov, njihov nastanek in razvoj (Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike, II. poglavje).

S temi ukrepi pa družba prevzema nase tudi del stroškov otrok in seveda tako dokazuje svoj interes za njihovo rojevanje in primeren razvoj. Uzakonjeni ukrepi na različnih področjih so lahko razdeljeni na dve skupini. Prva skupina pomeni neposredni vpliv na dohodkovni položaj družine v obliki denarnih prejemkov, subvencij pri cenah storitev ali zmanjšanje davčnih obveznosti. Drugo skupino pa predstavljajo ukrepi, ki nimajo učinkov na dohodkovni

položaj družine, ampak pomenijo podporo nastajanju ali funkcioniranju družine (Program boja proti revščini in socialni izključenosti, 2000, str. 37).

Temelje družinske politike v Sloveniji tako predstavlja vključevanje celotne populacije oziroma usmerjenost k družinam, upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo, spoštovanje avtonomnosti družine in individualnosti njenih članov. Pomembna je zaščita otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanje prednosti kakovosti življenja otroka, zagotavljanje enakih možnosti obeh spolov. Družba mora delno prispevati k stroškom vzdrževanja otrok ter vzpostavljati raznovrstne oblike storitev, hkrati pa tudi omogočati, da družine ne izbirajo med različnimi možnostmi. Država mora posvečati posebno pozornost dodatnemu varstvu družin v specifičnih razmerah in stanjih, težiti pa mora tudi k celostnemu, integralnemu pristopu družinske politike (Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike, 1993, str. 3).

Temeljni cilj družinske politike v Republiki Sloveniji je ustvarjanje pogojev za izboljšanje kakovosti življenja vseh družin in za enake možnosti osebnega razvoja vseh članov družine. Na socialno varnost se v resoluciji neposredno nanašajo otroški dodatki, posebne pomoči za invalidne otroke, dodatek za varstvo in vzgojo za otroke v starosti do treh let, ki niso v vrtcu, pomoč za opremo novorojenca in starševski dodatek.

4.2. Ukrepi slovenske družinske politike

Celovite ukrepe družinske politike Slovenija oblikuje in uresničuje na ekonomsko-fiskalnem področju z neposrednimi dajatvami družinam, ki dopolnjujejo ali nadomeščajo njihove dohodke, s prerazdelitvijo dohodka v korist družin v okviru davčne politike ter posebno kreditno politiko, na področju družbenih služb in drugih dejavnosti, ki se delijo na splošne (izobraževanje, zdravstveno varstvo) in personalne (posvetovalnice, pomoč ostarelim, pomoč prizadetim) ter s svojimi storitvami podpirajo funkcioniranje družine ali delno prevzemajo njene funkcije. Tretje področje ukrepov družinske politike predstavlja zaposlovanje z ustvarjanjem pogojev za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti obeh staršev ter z drugimi ugodnostmi, povezanimi s trgom delovne sile, zadnje pa je področje stanovanjskega gospodarstva s specifičnimi programi stanovanjske preskrbe in z drugimi oblikami pomoči družinam (Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike, 1993, str. 5).

Prednost bo dana tistim ukrepom, ki že obstajajo oziroma jih je po oceni mogoče hitreje udejaniti in s katerimi lahko država najbolj učinkovito prevzame svoj del odgovornosti. Slovenska družinska politika sledi skandinavskemu modelu, katerega bistvo je načrtno usklajevanje dela in starševstva, njegove najbolj značilne mehanizme pa predstavljajo porodniški in starševski dopust, subvencioniranje stanovanj in dnevno varstvo predšolskih otrok (Stropnik, 2001, str. 15).

S strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je bilo državnemu zboru podanih več aktov, ki zadevajo družinsko politiko. Z letom 2002 je tako začel veljati nov Zakon o

starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001), v obravnavi pa sta še Zakon o spremembah in dopolnitvah stanovanjskega zakona (Poročevalec Državnega zbora RS, št. 81/2002, str. 41) in Predlog nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2005 (Uradni list RS, št. 31/2000).

Značaj ukrepov družinske politike je takšen, da gre vedno za določeno denarno vrednost, kar jih seveda močno veže na javnofinančni sistem, ki pri zagotavljanju sredstev za te namene posega v celotno gospodarstvo družbe. Tako se je na eni strani potrebno odločiti o vrsti in obsegu ukrepov, z druge strani pa je potrebno zagotoviti tudi vire financiranja za izvrševanje le-teh. Samo financiranje je lahko neposredno (gotovinske ali negotovinske dajatve družinam) ali pa posredno v obliki davčnih olajšav. V vseh ukrepih družinske politike se kaže dolgoročni interes države za lastno obnavljanje, čeprav je bilo dokazano, da ukrepi le družinske politike dajejo dokaj kratkoročne učinke in na dolgi rok niso učinkoviti.

Euzeby (Euzeby, 1998, str. 10) navaja, da so posegi na področje rodnosti zelo občutljivi. Celoten odnos družbe do otrok bi namreč moral napredovati. To pa pomeni spajanje politik na različnih področjih: v družinski politiki, na področju dela, v stanovanjski politiki in pri zaposlovanju mladih, kajti vpliv družinskih dajatev v ožjem smislu na nataliteto je vsekakor omejen.

V Sloveniji so družinski prejemki urejeni z mednarodnimi in državnimi predpisi. Od ratificiranih mednarodnih sporazumov so določbe, ki se nanašajo na družinske dajatve, vsebovane v Paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (Akt o nostrifikaciji nasledstva, Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 9/92), v konvenciji Mednarodne organizacije dela številka 102 (Convention concernant la Norme Minimum de la Securite Sociale, Akt o nostrifikaciji nasledstva Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 15/92) in Evropski socialni listini (Uradni list RS, št. 24/199, MP, št. 7/99) (Kavar Vidmar, 2002, str. 4).

Med domačimi pravnimi viri Ustava RS poleg splošne določbe o pravici do socialne varnosti (prvi odstavek 50. člena) družini in otrokom namenja štiri člene (53.–56. člen), ki obravnavajo zakonsko zvezo in družino, pravice in dolžnosti staršev, svobodno odločanje o rojstvih otrok ter pravice otrok.

Najpomembnejši zakon, ki ureja socialno varnost družine oziroma otrok, je Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001), ki se uporablja od 1.1.2002, posamezne določbe, kot na primer postopno uvajanje 90-dnevnega očetovskega dopusta, ali pa višji otroški dodatek za otroke, ki niso vključeni v predšolsko varstvo ter za otroke v eno starševskih družinah, pa se bodo začele v celoti uporabljati šele kasneje.

5. ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH (ZSDP)

Po dveh obravnavah predloga Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001), so poslanke in poslanci na tretji obravnavi 21.11.2001, predlagani zakon v celoti sprejeli. S tem zakonom se zaokrožuje tisti del politike države do otrok in družine, ki pomeni zaščito materinstva, starševstva in socialne korektive, usmerjene k družini in bolj ogroženim, še posebej otrokom. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001) ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo ter družinske prejemke. Sredstva za izvajanje ZSDP (2001) se zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije.

Novi zakon je bil sprejet v povezavi z novim Zakonom o delovnih razmerjih (ZDR, Uradni list RS, št. 42/02, v nadaljevanju ZDR 2002). Materija varstva staršev v delovnem pravu je tako urejena tudi v Zakonu o delovnih razmerjih (ZDR, 2002), s tem pa se dopolnjuje uresničevanje Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZDR, 2001).

Sam zakon vsebuje 128 členov in je razdeljen na tri dele. Prvi del ureja sistem zavarovanja za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo ter postopek uveljavljanja teh pravic (ZSDP, 5. člen), drugi del ureja pravice do družinskih prejemkov (ZSDP, 56. člen), tretji del zakona pa se posveča izplačevanju nadomestil in družinskih prejemkov, usklajevanju zneskov posameznih pravic, nadzoru zbirke podatkov in evidence ter kazenskim določbam (ZSDP, 98. člen).

5.1. Pravice, ki izhajajo iz zavarovanja za starševsko varstvo

Mednarodni, pa tudi domači predpisi in teoretična dela uporabljajo izraze družinsko varstvo, družinska politika ipd., vendar je treba poudariti, da družina ni pravna oseba. Nosilci pravic in obveznosti so lahko samo njeni člani (Kavar Vidmar, 2002, str. 3). Kdo sploh so zavarovanci za starševsko varstvo, ki v proračun zagotavljajo sredstva za kasnejše koriščenje pravic, izhajajočih iz zavarovanja za starševsko varstvo je navedeno v nadaljevanju.

Po 6. členu Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001) so zavarovanci :

1. osebe, ki so v delovnem razmerju v Republiki Sloveniji
2. osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v RS, poslani na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslani
3. osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v RS, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno
4. osebe, ki na območju RS samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic
5. poslovodne osebe gospodarskih družb in direktorji zasebnih zavodov v RS, ki niso zavarovani na drugi podlagi

6. kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in so obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje
7. brezposelne osebe, ki prejemajo na Zavodu za zaposlovanje RS nadomestilo ali denarno pomoč, po predpisih, ki urejajo Zavarovanje za primer brezposelnosti
8. osebe, ki po prenehanju delovnega razmerja prejemajo nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela od Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije, po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje
9. osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po tem zakonu in niso zavarovane na drugi podlagi
10. osebe, ki imajo pravico do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva po tem zakonu
11. osebe, ki imajo pravico do delnega plačila za izgubljeni dohodek po tem ali drugem zakonu.

Za starševsko varstvo se plačuje prispevek zavarovanca in prispevek delodajalca, katerih višina se določi z zakonom. Osnova za obračun prispevkov pa je enaka osnovi, od katere prej naštetih zavarovanci plačujejo prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZSDP, 8. in 9. člen).

5.1.1. Pravica do starševskega dopusta

Poznamo več vrst starševskega dopusta, in sicer porodniški dopust, očetovski dopust, dopust za nego in varstvo otroka ter posvojiteljski dopust (ZSDP, 13. člen). Vse vrste starševskega dopusta so določene v koledarskih dnevih za polno odsotnost z dela, delodajalec pa je to odsotnost zaradi izrabe starševskega dopusta delavcu dolžan zagotoviti.

5.1.1.1. Porodniški dopust

Mati ima pravico do izrabe porodniškega dopusta v strnjem nizu v obliki polne odsotnosti z dela, v trajanju 105 dni (ZSDP, 17. člen), ki jo mora uveljavljati 60 dni pred predvidenim datumom poroda. Porodniški dopust mora nastopiti v roku 28 dni ali 42 dni pred predvidenim datumom poroda, določenem s strani ginekologa (ZSDP, 19. člen).

Če tega mati ne izkoristi, ji neizrabljen del porodniškega dopusta po otrokovem rojstvu ne pripada, razen v primeru poroda pred predvidenim datumom. V primeru, da mati na dan poroda še ni nastopila porodniškega dopusta, pa ga nastopi s tem dnem (ZSDP, 19. člen).

Pod določenimi pogoji (ZSDP, 20. člen), na primer če mati umre ali zapusti otroka, ima tudi oče pravico do porodniškega dopusta, vendar v obsegu 77 dni. Posebni pogoji pa veljajo tudi za primer koriščenja porodniškega dopusta s strani druge osebe (ZSDP, 21. člen). Druga oseba pomeni osebo, ki neguje in varuje otroka na podlagi odločbe centra za socialno delo (v nadaljevanju CSD) oziroma sodbe ali začasne odredbe sodišča, izdane v skladu s predpisi, ki

urejajo družinska razmerja (ZSDP, 3. člen). V primeru, da je mati na primer študentka, ki nima lastnih virov, lahko porodniški dopust vzame njena mati, torej otrokova stara mati.

5.1.1.2. Očetovski dopust

Pravica do očetovskega dopusta predstavlja novost v slovenski zakonodaji, ki je vsekakor dobrodošla. Tako ima oče neprenosljivo pravico do očetovskega dopusta v trajanju 90 dni, razen v izjemnih primerih, ko mu ta pravica ne pripada, to pa je takrat, kadar mati rodi mrtvega otroka, kadar mu je odvzeta roditeljska pravica oziroma so mu prepovedani stiki z otrokom skladno s posebnim zakonom, ali pa kadar otrok živi pri materi ali drugi osebi ter oče ne varuje in ne neguje otroka (ZSDP, 24. člen).

Pravica do 90 dni očetovskega dopusta se uvaja postopoma, in sicer s 1.1.2003 je bilo uvedeno 15 dni, s 1.1.2004 45 dni, s 1.1.2005 pa bo očetovski dopust trajal 90 dni. Pravico je potrebno uveljavljati 60 dni pred predvidenim datumom poroda. Oče mora očetovski dopust izrabiti v času porodniškega dopusta matere najmanj v trajanju 15 dni, v obliki polne odsotnosti z dela, vendar pa te pravice nima, če koristi porodniški dopust. Preostalih 75 dni naj bi oče izkoristil do osmega leta otrokove starosti (ZSDP, 23. in 25. člen).

Pomembno je tudi to, da očetu za 15 dni dopusta, ki jih izkoristi v skladu z ZSDP (2001), država zagotavlja 100 % nadomestilo plače. Za ostalih 75 dni pa mu država zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače (ZSDP, 40. člen).

Potrebno je pripomniti, da bo teh dodatnih 75 dni "neplačanega" dopusta velik problem pri družinah, ki si tega ne morejo finančno privoščiti, zato so učinki očetovskega dopusta težko predvidljivi, hkrati pa moramo upoštevati tudi (ne)naklonjenost delodajalcev k takšnim ukrepom družinske politike.

5.1.1.3. Dopust za nego in varstvo otroka

Eden od staršev ima pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju 260 dni, neposredno po preteku porodniškega dopusta, uveljaviti pa jo mora 30 dni pred samim potekom porodniškega dopusta. Dopust mora koristiti v strnjenem nizu, v obliki polne ali pa delne odsotnosti z dela (ZSDP, 26. člen). Starša se o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka pisno dogovorita 30 dni pred potekom porodniškega dopusta. Dogovor predložita centru za socialno delo skupaj z zahtevo za uveljavljanje pravice in z njim seznanita svoja delodajalca (ZSDP, 29. člen).

Ob rojstvu dvojčkov ali otroka s posebnimi potrebami, se ta dopust podaljša za dodatnih 90 dni, ob rojstvu več hkrati živorojenih otrok pa za vsakega nadaljnjega otroka še za dodatnih 90 dni. V primeru rojstva nedonošenčka, pa se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za toliko dni, kolikor je bila nosečnost krajša od 260 dni. Ravno tako se dopust podaljša v

primeru, da starša ob rojstvu otroka že varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do starosti 8 let (za 30 dni), za tri otroke 60 dni in več otrok 90 dni.

Vse zgoraj naštetih pravice iz 26. člena ZSDP (2001) se seštevajo. Del dopusta v trajanju največ 75 dni se lahko prenese in izrabi do osmega leta starosti otroka, ki jih starša lahko izrabita v obliki polne ali delne odsotnosti z dela, ali pa po dnevih v obliki polne odsotnosti z dela. Pravica do dopusta za nego in varstvo otroka preneha, če je otrok oddan v vzgojo in varstvo drugi osebi oziroma v zavod (ZSDP, 27.člen).

Pod posebnimi pogoji in v soglasju z materjo ima pravico do koriščenja tega dopusta tudi druga oseba, na primer eden od starih staršev otroka v primerih, ko rodi otroka mati, mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke (ZSDP, 34. člen).

5.1.1.4. Posvojiteljski dopust

Oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve, v skladu s posebnim predpisom, ima pravico do posvojitvenega dopusta, in sicer za otroka starega od 1 do 4 let v trajanju 150 dni, za otroka starega od 4 do 10 let pa v trajanju 120 dni, ki ga mora oseba izrabiti v strnjem nizu ob polni ali delni odsotnosti z dela (ZSDP, 35. člen). Pravica se uveljavlja najkasneje 30 dni po nastopu posvojiteljskega dopusta.

Ta pravica pa ne pripada osebi, ki je za istega otroka že izkoristila enega izmed dopustov, naštetih v prejšnjih točkah. Ravno tako do posvojiteljskega dopusta ni upravičena oseba, ki posvoji otroka svojega zakonca.

5.1.2. Pravica do starševskega nadomestila

Pravica do starševskega nadomestila obsega v času porodniškega dopusta porodniško nadomestilo, v času očetovskega dopusta očetovsko nadomestilo, v času dopusta za nego in varstvo otroka nadomestilo za nego in varstvo otroka in v času posvojiteljskega dopusta posvojiteljsko nadomestilo.

Osnova za posamezno vrsto starševskega nadomestila je povprečna osnova, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v zadnjih dvanajstih mesecih pred nastopom starševskega dopusta (ZSDP, 41. člen). Starševsko nadomestilo za polno odsotnost z dela znaša 100 % osnove (ZSDP, 44. člen). Roki za uveljavljanje nadomestil pri centru za socialno delo Republike Slovenije so enaki kot pri posameznih vrstah dopusta.

V izračun osnove za posamezno vrsto starševskega nadomestila se po 41. členu ZSDP (2001) ne štejejo prejemki za delo, ki ga je delavec opravil zunaj okvira rednega dela, prejemki, ki pomenijo povračilo materialnih stroškov, regres za letni dopust, nagrade ob delovnih jubilejih, prejemki v naravi, razen kadar pomenijo sestavni del plače po pogodbi o zaposlitvi in so od njih plačani prispevki, odpravnine, prejemki zaradi upokojitve ali priprave na upokojitve,

prejemki v obliki vrednostnih papirjev ter drugi prejemki, ki so bili delavcu izplačani poleg plače.

V času prejemanja starševskih nadomestil so upravičenci do teh nadomestil obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, ravno tako so zavarovani tudi za primer brezposelnosti in za starševsko varstvo. Prispevek zavarovanca plačuje upravičenec, prispevek delodajalca pa Republika Slovenija v skladu z zakonom posameznega področja. Vse vrste starševskega nadomestila, razen porodniškega, so omejene navzgor, tako da ne morejo biti višje od dvainpolkratnika povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji, hkrati pa vsa nadomestila ne morejo biti nižja od 55 % minimalne plače (ZSDP, 43. člen).

Novost zakona se kaže v tem, da če starša ali druga oseba ne izrabi dopusta za nego in varstvo otroka v obsegu 260 dni, lahko pripadajoči del tega nadomestila izrabita v obliki dobroimetja za plačilo vrtca otroka, plačilo najemnine za stanovanje ali pa za reševanje stanovanjskega vprašanja (nakup stanovanja ali hiše, gradnja hiše, adaptacija stanovanja ali hiše). Sama višina dobroimetja pa je enaka višini neizplačanega nadomestila za nego in varstvo otroka, največ pa je to lahko petkratnik pripadajočega nadomestila (ZSDP, 46. člen).

V zvezi z dobroimetjem, je v zakonu vsa stvar zelo pomanjkljivo napisana, saj po informacijah Centra za socialno delo Radovljica vse le ni tako idealno in enostavno kot to opisuje zakon. Za odobritev takšnega dobroimetja, mora vlagatelj imeti najmanj leto dni staro gradbeno dovoljenje, da bi mu potem država poravnala stroške gradnje. Hkrati pa je celoten znesek dobroimetja tudi predmet obdavčitve pri dohodnini. Tako da se tudi uslužbenci CSD sprašujejo čemu je v zakon uvedena takšna zavajajoča pravica, ki jo potem nihče ne izkoristi, saj jo centri za socialno delo odsvetujejo (pogovor z ga.Svetina, referentko za starševsko varstvo na CSD Radovljica, 2004).

5.1.3. Pravica staršev do krajšega delovnega časa zaradi starševstva

48. člen Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001), daje enemu od staršev, ki neguje in varuje otroka, do tretjega leta starosti pravico delati krajši delovni čas, ki pa mora obsegati najmanj polovično tedensko delovno obveznost. Če pa gre za varovanje in negovanje težje gibalno oviranega, zmerno ali težje duševno prizadetega otroka, pa se ta pravica enemu od staršev podaljša največ do 18. leta starosti otroka (ZSDP, 48. člen).

V primeru koriščenja pravice do krajšega delovnega časa, delodajalec delavcu zagotavlja pravico do plače po dejanski delovni obveznosti, Republika Slovenija pa mu zagotavlja do polne delovne obveznosti plačilo prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače (ZSDP, 48. člen). Delavec, ki dela krajši delovni čas v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, predpisi o zdravstvenem zavarovanju ali predpisi o starševskem dopustu, ima pravice iz socialnega zavarovanja, kot če bi delal polni delovni čas (ZDR, 66. člen).

5.1.4. Uveljavljanje pravic

O vseh pravicah, izhajajočih iz zavarovanja za starševsko varstvo odloča krajevno pristojni center za socialno delo Republike Slovenije. Za uveljavljanje posamezne vrste pravic, se zahteva vloži na posebnih obrazcih z vsemi potrebnimi dokazili za pridobitev posamezne pravice, v po zakonu določenih rokih za uveljavljanje teh pravic. Center o pravici do starševskega dopusta in s tem do nadomestila, odloči v 15 dneh od prejema vloge (ZSDP, 55. člen).

Uveljavljanje samih pravic pa včasih ne poteka oziroma ne more potekati ravno po zakonu. Veliko pripravljenih obrazcev za vloge namreč vsebuje podatke, ki jih v po zakonu določenem roku za uveljavljanje posamezne pravice, ne moremo posredovati.

Tako se na primer za uveljavljanje očetovskega dopusta zahteva rojstni list otroka in datum nastopa dopusta, ki pa ne more biti pred samim resničnim datumom poroda. Tako pri vlogi najprej zadošča potrdilo porodnišnice o porodu, ki ga izstavi porodnišnica, kasneje, ko od upravne enote dobimo rojstni list, pa dopolnimo vlogo. Obrazci za očetovski dopust tudi niso prilagojeni postopnemu podaljševanju očetovskega dopusta kot je predvideno v ZSDP (2001). Pri porodniškem dopustu in s tem nadomestilu se lahko zaplete s potrdilom ginekologa o predvidenem datumu poroda, saj jih nekateri ginekologi kljub opozorilom centrov za socialno delo izdajajo prepozno in tako lahko nosečnica en mesec ostane brez porodniškega nadomestila (pogovor z ga. Svetina, referentko za starševsko varstvo na CSD Radovljica, 2004).

Problem pa vidim tudi pri sami seznanjenosti ljudi s pravicami iz ZSDP (2001), ki jim pripadajo, saj le-ta predstavlja ključni element izvrševanja zakona. Državni organi ljudi namreč ne opozarjajo ali vsaj dovolj seznanjajo s pravicami, ki jim po določenih zakonih pripadajo, bolj pa so usmerjeni k opozarjanju na obveznosti, ki jih imajo ljudje do države. Najbolje je torej, da si sami preberemo zakon in se v primeru nejasnosti oglasimo še na centru za socialno delo, saj bomo le tako lahko prepričani, da smo izkoristili vse kar nam pripada.

5.2. Družinski prejemki

Drugi del ZSDP ureja pravice do družinskih prejemkov, to so denarni prejemki, ki obsegajo starševski dodatek, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka ter delno plačilo za izgubljeni dohodek (ZSDP, 57. člen).

5.2.1. Starševski dodatek

Starševski dodatek predstavlja denarno pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka niso upravičeni do starševskega nadomestila po ZSDP (2001). Do starševskega dodatka ima pravico mati, ki je državljanica Republike Slovenije, s stalnim prebivališčem v RS, otrok pa je tudi državljan RS (ZSDP, 58. in 59. člen).

Seveda se ta pravica lahko prenese na očeta, in sicer v primerih, ko mati sklene pogodbo o zaposlitvi ali začne opravljati kmetijsko ali drugo samostojno dejavnost, če zapusti otroka, če za samostojno življenje in delo po mnenju zdravnika ni sposobna ali če umre (ZSDP, 59. člen).

Mati pravico do tega prejemka uveljavlja 30 dni pred predvidenim datumom poroda, najkasneje pa 30 dni po rojstvu otroka na pristojnem centru za socialno delo, saj ji le tako pripada pravica v celotnem trajanju 365 dni. Če se pravico uveljavlja kasneje kot v navedenih rokih, je pravica sorazmerno krajša, prizna pa se od prvega dne naslednjega meseca, ko je vloga vložena, traja pa vse dokler otrok ne dopolni 365 dni starosti (ZSDP, 92. člen).

V primeru, da oče, mati ali druga oseba prejema nadomestilo plače, delno plačilo za izgubljeni dohodek ali pa nadomestilo za nego in varstvo za istega otroka, pravice do starševskega dodatka nima (ZSDP, 60. člen). Starševski dodatek v letu 2004 znaša 39.210 SIT in se usklajuje enkrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin (Uskladitev družinskih prejemkov, 2004).

5.2.2. Pomoč ob rojstvu otroka

Pomoč ob rojstvu otroka je enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Namesto denarja je mogoče v enaki vrednosti izbrati opremo za novorojenca v obliki zavitka A, B, C ali D. Odločitev za paket opreme za novorojenca je seveda prepuščena izbiri vsakega posameznika, vendar pa so po mnenju mnogih staršev paketi po opremi, ki jo vsebujejo vrednostno zelo neenaki (Pomoč za opremo novorojenca, 2003). Tako sta po mojem mnenju najboljša paketa A in B, medtem ko C pride v poštev za tiste, ki želijo v glavnem oblačila za dojenčka, hkrati pa ni pričakovati, da bo v paketu vse natanko takšno kot je narisano v prospektih, tako da so mnogi starši razočarani.

Trenutno je zelo aktualna tema glede avtosedeža za otroke, ki ga vsebuje paket za novorojenčka A. Avto moto zveza Slovenije, je testirala avtosedež proizvajalca Cam model Ciao lusso, hkrati pa ugotovila, da je le-ta enak modelu Neonato monza istega proizvajalca, noben od obeh pa ni varen. Na to pomanjkljivost je opozorila pristojno ministrstvo že decembra lani, vendar pa vse do pred kratkim na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve sploh niso ukrepali. Oprema za novorojenca v paketu A je bila razdeljena več kot 2200 staršem z novorojenčki. Medtem so omenjeni sedež in dobavitelja, Artplet iz Kočevja, že zamenjali, sicer z avtosedežem istega proizvajalca, ni pa še popolnoma jasno, kaj bo z vsemi že razdeljenimi avtosedeži. Po zadnjih informacijah naj bi vsi starši, ki so si izbrali opremo za novorojenca iz paketa A dobili denar v vrednosti avtosedeža ali pa nov avtosedež (J.K., 2004; Kobal, 2004). Pravico do pomoči ima vsak otrok, čigar mati ali oče ima stalno prebivališče v RS. To pravico lahko torej uveljavljata oče ali mati, in sicer najkasneje 60 dni po rojstvu otroka. Pomoč ob rojstvu otroka v letu 2004 znaša 56.010 SIT in se usklajuje enkrat letno z indeksom cen življenjskih potrebščin (Uskladitev družinskih prejemkov, 2004).

5.2.3. Otroški dodatek

a) Upravičenci do otroškega dodatka

Otroški dodatek predstavlja dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka, kadar dohodek na družinskega člana ne presega 99 % povprečne plače v RS v preteklem koledarskem letu oziroma v predpreteklem koledarskem letu, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu (ZSDP, 65. in 71. člen).

Pravico do otroškega dodatka ima eden od staršev oziroma druga oseba za otroka s prebivališčem v RS (ZSDP, 67. člen), če je eden od staršev oz. druga oseba državljan RS, če pa eden od staršev oz. druga oseba ni državljan RS, pa velja pogoj vzajemnosti (med Slovenijo in državo, katere državljan je otrok, obstaja dogovor o prejemanju otroškega dodatka za njihove državljane pri nas in naše državljane pri njih). Otroški dodatek pripada tudi enemu od staršev za otroka, ki nima prebivališča v RS, če ima sklenjeno pogodbo o zaposlitvi z delodajalcem, ki ima sedež v RS, in če je državljan RS in nima pravice uveljavljati pravice do otroškega dodatka v državi, kjer živi ali pa če ni državljan RS in je tako dogovorjeno z mednarodno pogodbo. Pravico do otroškega dodatka lahko koristi tudi otrok, ki je starejši od 18 let, ki je brez staršev ali ne živi s starši v skupnem gospodinjstvu, če se šola in če tako na podlagi okoliščin odloči center za socialno delo (ZSDP, 68. člen); ob pogoju, da je državljan RS in ima prebivališče v RS (Družinski prejemki, 2002).

Vsi ti upravičenci do otroškega dodatka, pa pravico uveljavljajo pri centru za socialno delo, ki je pristojen glede na otrokovo stalno prebivališče, glede na otrokovo začasno prebivališče ali glede na sedež delodajalca enega od staršev. Za otroke brez staršev oziroma otroke pod skrbništvom centra za socialno delo, kjer ima otrok stalno prebivališče, uvede CSD postopek po uradni dolžnosti (Družinski prejemki, 2002).

b) Postopek uveljavljanja pravice

Da bi se pravica priznala z mesecem otrokovega rojstva, jo je potrebno uveljavljati v roku 90 dni po rojstvu otroka, v primeru kasnejšega uveljavljanja pa se pravico prizna s prvim dnevom naslednjega meseca po vložitvi zahtevka (ZSDP, 94. člen).

Pravica do otroškega dodatka se lahko uveljavlja kadarkoli do dopolnjenega 18. leta starosti otroka, za otroke starejše od 18 let pa le, če se šolajo, dokler imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta na dodiplomskem študiju, vendar le do dopolnjenega 26. leta starosti. Izjemoma se za otroka šteje tudi oseba po 26. letu starosti, če njeno šolanje na visoki stopnji traja pet ali šest let, ali če oseba zaradi daljše bolezni ali poškodbe med šolanjem ni končala šolanja v predpisanem roku. Pravica do otroškega dodatka se prizna za dobo enega leta, kar pomeni, da je vsako leto potrebno vložiti novo vlogo za priznanje pravice do otroškega dodatka (ZSDP, 70. člen).

Prav posebej pa je potrebno biti pozoren na pravočasnost vložene vloge, saj s 1.1.2002 CSD izdajajo odločbe, s katerimi je pravica priznana s prvim dnevom naslednjega meseca po vložitvi vloge. Zelo pozorni moramo biti na datum poteka pravice, da pravočasno, tj. še pred iztekom stare pravice vložimo novo vlogo, da ne bi prišlo do ukinitve pravice. Zelo priporočljivo je torej pazljivo prebrati izdano odločbo o pravici do otroškega dodatka, iz katere je razvidno trajanje, prenehanje pravice, pa tudi višina otroškega dodatka in ali je potrebno v času prejemanja otroškega dodatka predložiti kakšna dodatna dokazila (Družinski prejemki, 2002).

Med takšna dokazila spada potrdilo o šolanju, ki ga za otroke do 18. leta starosti ni potrebno več priložiti, obvezen pa je pri uveljavljanju pravice do otroškega dodatka za otroka, starejšega od 18 let. Potrdilo o šolanju pa je potrebno predložiti tudi v primeru, da otrok v času prejemanja otroškega dodatka dopolni 18 let, in sicer še v istem mesecu (Družinski prejemki, 2002).

c) Višina otroškega dodatka

V povezavi z višino otroškega dodatka, je pomembna uvrstitev družine v posamezni dohodkovni razred. Pri tem se upošteva mesečni dohodek na družinskega člana v preteklem koledarskem letu oziroma v predpreteklem koledarskem letu, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu (ZSDP, 71. člen). Glede na število otrok se skupna višina otroškega dodatka določi za vse upravičene otroke tako, da se seštejejo posamezni zneski otroških dodatkov za vsakega otroka.

Novo višine otroškega dodatka, ki veljajo od 1.1.2004 dalje, so predstavljene v Tabeli 2.

Tabela 2: Višina otroškega dodatka v SIT na mesec od 1.1.2004 dalje

Dohodek na družinskega člana v % povprečne plače RS	Znesek	otroškega	dodatka
	za	posameznega	otroka
	1. otrok	2. otrok	3. in naslednji otrok
do 15 %	21.140	23.250	25.370
nad 15 % do 25 %	18.080	20.060	21.880
nad 25 % do 30 %	13.780	15.400	17.010
nad 30 % do 35 %	10.860	12.400	13.960
nad 35 % do 45 %	8.880	10.370	11.840
nad 45 % do 55 %	5.630	7.040	8.450
nad 55 % do 75 %	4.220	5.630	7.040
nad 75 % do 99 %	3.670	5.080	6.490

Vir: Uskladitev družinskih prejemkov, 2004, <http://www.sigov.si/mdds/>.

Zneski se, tako kot pri drugih družinskih prejemkih, usklajujejo enkrat letno z indeksom cen življenjskih potrebščin.

ZSDP (2001) uvaja tudi pravico do izjemne višine otroškega dodatka, in sicer:

- s 1.1.2003 je začelo veljati 20 % povišanje posameznega otroškega dodatka v primeru, če predšolski otrok ni vključen v predšolsko vzgojo v skladu s predpisi, ki urejajo vrtnice (ZSDP, 66. in 121. člen)
- s 1.1.2004 pa je začelo veljati še 10 % povišanje posameznega zneska otroškega dodatka, če otrok živi v eno starševski družini (skupnost enega od staršev z otroki, kadar sam izvršuje roditeljsko pravico in ni drugega roditelja, ki bi bil otroka/e dolžan preživljati) (ZSDP, 66. in 121. člen).

Ker je višina otroškega dodatka neposredno vezana na število družinskih članov, je pomembno kdo sploh šteje za družinskega člana. To pa so vsi člani gospodinjstva, ki v odnosu do vlagatelja predstavljajo zakonca ali zunajzakonskega partnerja, otroka, pastorka, otroka zunajzakonskega partnerja ali posvojenca, ki živi z vlagateljem v skupnem gospodinjstvu in ga je ta ali njegov zakonec ali zunajzakonski partner dolžan preživljati v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja, vnuka, nečaka, varovanca, ki nima staršev, ali je staršem odvzeta roditeljska pravica, kadar živi z vlagateljem v skupnem gospodinjstvu in ga je ta dolžan preživljati. Hkrati pa za družinskega člana štejejo tudi starši vlagatelja, zakonca ali zunajzakonskega partnerja, če sta ga dolžna preživljati v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja (ZSDP, 74. člen). Druga stvar, ki je pomembna pri določanju višine otroškega dodatka, pa je skupni dohodek družine, ki ga ZSDP (2001) ravno tako definira.

Dohodki, ki se ne štejejo v skupni dohodek družine pri uveljavljanju pravice do otroškega dodatka, so pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za nego otroka, dodatek za pomoč in postrežbo ter varstveni dodatek, dohodki, ki jih prejema oseba za oskrbo otroka v rejniški družini (materialni stroški za rejenca oziroma rejenko), dohodki od občasnega dela invalidov, ki so vključeni v institucionalno varstvo in jih pridobivajo zunaj oblik redne zaposlitve in solidarnostna pomoč (ZSDP, 72. člen).

Skupni dohodek družine je po ZSDP (2001) vsota vseh bruto dohodkov vseh družinskih članov za isto koledarsko leto. Tako se za skupni dohodek družine štejejo vsi dohodki, ki so vir dohodnine (plače, pokojnine, avtorski honorarji ...), transferni dohodki (denarne dajatve po zakonu o socialnem varstvu, nagrada rejnici, plačani prispevki za rejnice, nadomestila za brezposelnost, štipendije, starševski dodatek s prispevki, delno plačilo za izgubljeni dohodek s prispevki, plačani prispevki za samostojne ustvarjalce na področju kulture, plačani prispevki za vrhunske športnike in šahiste, nadomestila preživnin, denarne dajatve vojnim invalidom, veteranom in žrtvam vojnega nasilja in drugi transferni dohodki) in seveda tudi drugi dohodki (nagrade vajencev, prejemki učencev in študentov za delo preko študentskega servisa, preživnine v višini pravnega izvršilnega naslova, dediščine in darila, dohodki od iger na srečo,

rente od zavarovanj, odškodnine pri nezgodnem zavarovanju in drugi dohodki ali prejemki) (ZSDP, 73. člen).

d) Neupravičenost do prejemanja otroškega dodatka

V določenih primerih staršem oziroma drugi osebi ne pripada otroški dodatek za otroka. To pa je v primerih, če je otrok v delovnem razmerju oz. opravlja kmetijsko ali drugo samostojno dejavnost, če je zaradi vzgoje, šolanja ali usposabljanja v zavodu s celodnevno brezplačno oskrbo (pravica se staršem ali drugi osebi lahko prizna za dobo 3 - 6 mesecev na leto, odvisno od tega koliko dni na leto otrok preživi v družini), če je otrok oddan v rejništvo, če je sklenil zakonsko zvezo oz. živi v zunajzakonski skupnosti oz. ima svojega otroka, če ima pravico do otroškega dodatka na podlagi mednarodne pogodbe in če otrok ne živi z obema staršema in izvršuje roditeljsko pravico v celoti samo eden od staršev in preživnina ni dogovorjena na CSD ali določena s sodbo sodišča, razen v primerih, ko očetovstvo ni urejeno (ZSDP, 69. člen).

Obstajajo pa tudi določene spremembe, ki jih je potrebno v 8 dneh od dne nastanka oz. vednosti spremembe sporočiti na center za socialno delo, saj vplivajo na priznano pravico do otroškega dodatka, njegovo višino in obdobje prejemanja. Tako je CSD potrebno obvestiti o spremembi števila družinskih članov, zaposlitvi ali izgubi zaposlitve enega od vzdrževalcev družine, začetku opravljanja samostojne dejavnosti, zaposlitvi otroka po 15. letu starosti ter namestitvi otroka v rejniško družino ali drugo obliko institucionalnega varstva (Družinski prejemki, 2002).

5.2.4. Dodatek za veliko družino

To je letni prejemek, ki je namenjen družinam s tremi ali več otroki, ki so mlajši od 18 let oziroma 26 let, če se še šolajo, imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta (ZSDP, 66. in 67. člen).

Pravica do dodatka za veliko družino se pridobi, če se tretji otrok rodi najkasneje do 30. junija v letu, v katerem se pravica uveljavlja. Upravičenec do tega prejemka je eden od staršev pod pogojem, da so starši in otroci državljani RS in da imajo skupno stalno prebivališče v RS, pa tudi eden od otrok, kadar trije ali več otrok iz iste družine živijo brez staršev (ZSDP, 77. člen).

Uveljavljanje pravice je nekoliko poenostavljeno, saj za vse prejemnike otroškega dodatka CSD po uradni dolžnosti odloči o pravici do dodatka za veliko družino, zato ni potrebno vlagati posebne vloge. Tisti starši, ki pa pravic do otroškega dodatka niso uveljavljali, pa morajo zahtevek za priznanje dodatka za veliko družino vložiti najkasneje do 15. julija za tekoče leto. Višina dodatka iz leta v leto narašča, tako je v letu 2002 znašala 25.000 SIT, v letu 2003 53.600 SIT, v letu 2004 pa znaša 78.420 SIT, izplačuje pa se enkrat letno (Uskladitev družinskih prejemkov, 2004).

5.2.5. Dodatek za nego otroka in delno plačilo za izgubljeni dohodek

Dodatek za nego otroka, ki je bil uveljavljen s 1.1.2002 in delno plačilo za izgubljeni dohodek, z datumom uveljavitve 1.1.2003, sta pravici, ki ju lahko uveljavlja eden od staršev za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo. Obe pravici se uveljavljata na podlagi mnenja zdravniške komisije.

Pravica do dodatka za nego traja za obdobje, ko se otroku zagotavlja posebno varstvo zaradi zdravstvenih razlogov oz. do 18. leta starosti, po tej starosti pa, če se šola in sicer do konca šolanja, vendar največ do dopolnjenega 26. leta starosti (ZSDP, 83. člen).

Delno plačilo za izgubljeni dohodek pa je osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas, zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka (ZSDP, 84. člen). Nobena od teh dveh pravic pa ne pripada v primeru, če je otrok v zavodu, kjer ima celodnevno brezplačno oskrbo ali če je v rejništvu.

V letu 2004 dodatek za nego otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo znaša 20.170 SIT, višina dodatka za nego otroka s težko motnjo v duševnem razvoju in težko gibalno oviranega otroka pa znaša 40.330 SIT (Uskladitev družinskih prejemkov, 2004).

5.3. Davčne olajšave za otroke v Sloveniji

Ustrezno zastavljena davčna politika mora upoštevati dve osnovni načeli, in sicer (Stanovnik, 1996, str. 87):

- načelo horizontalne izenačenosti (pomeni enako obdavčenje zavezancev, ki so v enakem ekonomskem položaju)
- načelo vertikalne izenačenosti (pomeni neenako obdavčenje zavezancev, ki so v neenakem ekonomskem položaju).

Davčne stopnje kot tudi davčne olajšave za vsakega nadaljnjega otroka so v Sloveniji progresivne, tako davčni prihranek zelo narašča s povečevanjem dohodkov in števila otrok, zato davčni zavezanci z vzdrževanimi otroki ob enakih dohodkih plačujejo nižje davke. To pa se še bolj izrazito kaže, če je mati nezaposlena, kajti tedaj je oče oz. mož upravičen do določene olajšave tudi za njeno vzdrževanje.

V Sloveniji imajo davčne olajšave za otroke obliko zmanjšanja davčne osnove. Tako na podlagi Zakona o dohodnini (ZDOH, 1993, 10. člen) znaša davčna olajšava za prvega otroka 10 % povprečne letne plače zaposlenih v Sloveniji, za vsakega nadaljnjega otroka pa se zviša za dodatnih 5 % povprečne plače. Povprečna plača zaposlenih v RS za leto 2003 (v nadaljevanju PP), na podlagi katere v Tabeli 3 prikazujem zneske posebne olajšave za vzdrževane družinske člane po 10. členu Zakona o dohodnini (ZDOH, 1993), je znašala 3.038.400 SIT.

Tabela 3: Zneski posebne olajšave za vzdrževane družinske člane glede na povprečno plačo v RS za leto 2003 v SIT

- za enega otroka in vsakega drugega vzdrževanega družinskega člana v višini 10 % PP	303.840 SIT
- za dva otroke v višini 25 % PP (10 % + 15 %)	759.600 SIT
- za tri otroke v višini 45 % PP (10 % + 15 % + 20 %)	1.367.280 SIT
- za štiri otroke v višini 70 % PP (10 % + 15 % + 20 % + 25 %)	2.126.880 SIT
- za pet otrok v višini 100 % PP (10 % + 15 % + 20 % + 25 % + 30 %)	3.038.400 SIT
- za motenega otroka v višini 50 % PP	1.519.200 SIT

Vir: Dohodninska lestvica 2003, <http://www.sigov.si/mf>.

V raziskavah je bilo ugotovljeno, da progresivnost davčnih stopenj in sam način priznavanja davčnih olajšav za otroke ne zagotavlja doslednega prispevka k doseganju vertikalne izenačenosti družin (Stanovnik, 1996, str. 101). To pa konkretno pomeni, da sedaj veljavni način priznavanja davčnih olajšav za otroke, daje v absolutnem pomenu več premožnejšim kot revnejšim družinam. Ekonomski strokovnjaki tako predlagajo, da bi bilo v Sloveniji dobro preučiti možnost spremembe načina upoštevanja olajšav za otroke, in sicer v smeri zniževanja zneska dohodnine same in ne zniževanja davčne osnove. Tako bi vse družine razbremenili za absolutno enak znesek stroškov otrok, kar bi bilo v prid družinam z nižjimi dohodki (Stanovnik, 1996, str. 102).

Konec meseca maja v letu 2002, je slovenska vlada pripravljala Predlog spremembe zakona o dohodnini (Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o dohodnini, Poročevalec DZ, št. 435-01/90-4/186), ki med drugim posega tudi na področje davčnih olajšav za vzdrževane otroke. Po predlagani rešitvi, bi se znižala davčna olajšava za vse otroke, razen za prvega v družini, zaradi česar bi družine s tremi ali štirimi otroki na letni ravni izgubile tudi več kot en celoten dohodek (raziskava družini naklonjenih organizacij). Tako bi namesto sedanje progresivne lestvice davčnih olajšav imeli enotno davčno olajšavo, ki bi znašala za vsakega otroka 14,1 % povprečne plače v državi (B.M., 2003).

Vendar pa štiri družini naklonjene organizacije: društvo Družinska pobuda, združenje Sezam, društvo Ostržek in Zveza prijateljev mladine Slovenije, zgoraj omenjeni zakonski predlog odločno zavračajo, saj so prepričani, da je v pravni in demokratični državi, ki poleg tega sebe

imenuje še socialna država, vsakršno zniževanje že uveljavljenih pravic brez resnih in tehtnih razlogov nesprejemljivo (Matos, 2002).

Še več: od vlade ne zahtevajo le ohranitve progresivne lestvice za davčne olajšave vzdrževanih otrok, ampak tudi da se poleg 3-odstotne olajšave za sredstva, ki jih davčni zavezanec nameni za svoje izobraževanje in razvoj osebnosti, doda še nova olajšava za sredstva, ki jih starši namenjujejo za izobraževanje in razvoj svojih otrok. Poleg tega pa zahtevajo tudi uvedbo možnosti družinske dohodnine, ki zagotavlja, da vse družine z enako visokimi skupnimi dohodki plačujejo enako visoko dohodnino. Danes je v Sloveniji namreč tako, da pri enakih skupnih dohodkih družina, v kateri celoten dohodek zasluži le eden izmed staršev, plača bistveno več dohodnine kot družina, v kateri vsak izmed staršev zasluži polovico tega dohodka (Matos, 2002).

Temu predlogu pa odločno nasprotuje Ministrstvo za finance, ki meni, da za ohranitev progresivne lestvice ni nobenega pametnega ekonomskega razloga, saj drugi in tretji otrok družine nikoli ne staneta toliko kot prvi, ampak kvečjemu manj, zato pri davkih po njihovem mnenju ni smiselno delati razlike glede na število otrok. Hkrati so na omenjenem ministrstvu prepričani, da finančnih težav večjih družin ni mogoče reševati preko davčnih olajšav, ampak s socialnimi transferji. Davčne olajšave kot način spodbujanja rodnosti, so po njihovem zastarel sistem (Matos, 2002; B.M., 2003).

5.5.2004 je vlada sprejela nov zakon o dohodnini, v katerem olajšave niso več opredeljene v % povprečne plače, ampak v absolutnih zneskih, ki se bodo vsako leto uskladili z rastjo inflacije v preteklem letu. Hkrati se bo z novim zakonom olajšava za prvega vzdrževanega otroka povečala iz zdajšnjih 10 % na približno 13,8 % povprečne plače, kar v absolutnem znesku znaša 474.900 SIT. Za vse ostale otroke pa olajšava ostaja enaka kot doslej, kar pomeni, da se bodo olajšave za vzdrževane otroke vsem družinam povečale enako, in sicer za toliko, kolikor se poveča olajšava za prvega otroka. Na podlagi dogovora med društvom Družinska pobuda in Ministrstvom za finance pa se bodo med olajšave za različne namene, ki lahko skupno znašajo 2 %, štele tudi plačane šolnine in zneski za nakup učbenikov po javno priznanih izobraževalnih programih tudi za vzdrževane otroke (Merše, 2004).

Zakon poleg sprememb olajšav za vzdrževane družinske člane prinaša tudi povečanje splošne davčne olajšave (iz 11 % na približno 17,8 % povprečne plače) in pa spremenjeno lestvico za odmero dohodnine (Merše, 2004).

5.4. Subvencioniranje programov predšolske vzgoje

Predšolsko vzgojo v vrtcih urejata dva zakona, in sicer Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, 23/96) in Zakon o vrtcih (Uradni list RS, 113/03, v nadaljevanju ZVrt, 2003).

Sistem določitve plačil staršev za programe vrtcev določa Zakon o vrtcih (ZVrt, 2003) v četrtem poglavju in na tej podlagi sprejet Pravilnik o plačilih staršev za programe v vrtcih (Uradni list RS, št. 44/1996). Navedena predpisa določata način in pogoje za subvencioniranje programov predšolske vzgoje iz javnih sredstev. Do te subvencije so upravičeni starši otrok, ki imajo v RS prijavljeno stalno prebivališče oz. ima vsaj eden od staršev začasno prebivališče in je hkrati zavezanec za dohodnino (Pravilnik o plačilih staršev za programe v vrtcih, 1996, 2. člen). Znižanje plačila vrtca oz. subvencijo lahko starši uveljavljajo pri pristojnem občinskem upravnem organu, in sicer s posebno vlogo ter odločbo davčnega organa o odmeri dohodnine oz. drugimi dokumenti, iz katerih so razvidni prejemki družinskih članov.

Plačilo staršev določi občina na podlagi njihovih dohodkov kot odstotek cene programa, v katerega je otrok vključen. Ceno programa, za katerega plačujejo starši določen odstotek, določi občina na predlog vrtca. Starši, ki prejemajo denarni dodatek po predpisih o socialnem varstvu, so plačila vrtca v celoti oproščeni.

Družine, ki imajo v vrtec vključenega več kot enega otroka, za starejše otroke plačujejo za razred nižjo ceno. To pomeni: če so v vrtec vključeni trije otroci in je staršem določeno plačilo iz tretjega razreda, tj. 30 % cene programa, plačajo za najmlajšega otroka 30 % cene, za vsakega starejšega otroka pa 20 % cene (Plačilo staršev za vrtec, 2003).

Lestvica razredov za plačilo programov v vrtcih starše glede na mesečni dohodek na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo na zaposlenega v RS in upošteva premoženje družine, razvršča v plačilne razrede. Razvrstitev v plačilni razred pomeni določitev odstotka cene programa za starše. Lestvica ima 8 plačilnih razredov, najnižje plačilo predstavlja plačilo 1. plačilnega razreda, in sicer 10 % cene programa, najvišje plačilo pa je plačilo iz 8. plačilnega razreda, ki pomeni 80 % cene programa (Lestvica razredov za plačilo programov v vrtcih, 2004).

Razliko med plačilom staršev in ceno programa zagotavlja občina iz javnih sredstev. Tako določeno plačilo velja za koledarsko leto, tj. od 1. januarja do 31. decembra. Če se viri ali višina dohodkov oziroma socialne razmere v družini med letom zelo spremenijo, se plačilo staršem določi na novo, pri tem pa je upoštevano novo stanje oziroma tekoči dohodki družine.

Dohodkovni razredi glede na povprečno bruto plačo v letu 2002 (235.436 SIT), uporabljeni za določitev plačil staršev s 1. januarjem 2004, so prikazani v Tabeli 4.

Tabela 4: Dohodkovni razredi za določitev plačil staršev s 1.1.2004

Plačilni razred	Dohodkovni razred (delež bruto mesečnega dohodka na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo v RS v preteklem koledarskem letu)	Mesečni bruto dohodek na družinskega člana v letu 2002	Plačilo (% cene programa)
1.	do 25 %	58.859 SIT	10 %
2.	nad 25 % do 35 %	nad 58.859 do 82.403 SIT	20 %
3.	nad 35 % do 45 %	nad 82.403 do 105.946 SIT	30 %
4.	nad 45 % do 55 %	nad 105.946 do 129.490 SIT	40 %
5.	nad 55 % do 70 %	nad 129.490 do 164.805 SIT	50 %
6.	nad 70 % do 90 %	nad 164.805 do 211.892 SIT	60 %
7.	nad 90 % do 110 %	nad 211.892 do 258.980 SIT	70 %
8.	nad 110 %	nad 258.980 SIT	80 %

Vir: Lestvica razredov za plačilo programov v vrtcih, 2004, <http://www.mszs.si>.

Pri plačilu vrtca se kaže velika progresivnost, ki pa še narašča, če ima družina v vrtcu več otrok. Vemo, da razliko med plačilom staršev in ceno programa zagotavlja občina. Same cene programov v vrtcih se med občinami v Sloveniji bistveno ne razlikujejo. Tako cena programa za 5 let starega otroka v občini Bled znaša 70.729 tolarjev. Potemtakem družina, ki sodi v prvi plačilni razred, za enega otroka plača 7.073 tolarjev, če pa družina sodi v najvišji, tj. osmi razred, pa za enega otroka v istem vrtcu in v isti skupini, plača kar 56.583 tolarjev. Tako "bolj bogata" družina plača osemkrat več, čeprav je njihov bruto dohodek 4,8-krat večji od dohodka "revnejših". Progresivnost pa je še večja, če ima družina v vrtcu dva otroka. Velja omeniti, da bodo starši za starejšega otroka plačali za razred nižjo ceno. Tako "revna" družina plača za prvega otroka 7.073 SIT, za drugega pa nič. Družina, ki sodi v najvišji razred, pa za prvega otroka plača 56.583 SIT, za drugega pa 49.510 SIT, kar skupaj zneso 106.093 SIT. Razlika med plačili vrtca obeh družin znaša tako okoli 100 tisočakov na mesec, letno pa kar več kot milijon SIT (Mrkaić, 2003).

6. DRUŽINI PRIJAZNE FLEKSIBILNE OBLIKE DELA

6.1. Definicija fleksibilnih oblik dela

Eno od možnosti, ki bi pripomogla k boljšemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja, predstavljajo družini prijazne fleksibilne oblike dela. Definicija samih fleksibilnih oblik dela je še zelo nejasen pojem, zatakne se že pri sami terminologiji, saj jih nekateri avtorji (Katepoo, Rosebary, Hammonds), med njimi tudi slovenski raziskovalci (Verše,

Svetlik), imenujejo fleksibilne možnosti zaposlitve oziroma fleksibilne oblike dela, avtorice iz držav članic EU (Drew, Emerek, Mahon) govorijo o atipičnih oblikah dela. Fleksibilnih oblik dela sicer ne moremo popolnoma enačiti z alternativnimi oblikami dela, saj pod prvimi razumemo tako oblike dela, v katere so človeka prisilile skrajno neugodne okoliščine (dolgotrajna brezposelnost, zelo nizka stopnja izobrazbe, pomanjkanje delovnih izkušenj...) in oblike dela, ki pomenijo možnost za usklajevanje dela z drugimi življenjskimi dejavnostmi (podiplomski študij, prostočasne aktivnosti, družina...) (Fele, 2002, str. 11), vendar pa za potrebe moje diplomske naloge lahko rečem, da bistvenih razlik med obema pojmomoma ne vidim.

Slovenska raziskovalka Verše definira fleksibilne oblike dela kot vsako zaposlitev, ki ni zaposlitev za nedoločen čas s polnim delovnim časom. Najboljši opis alternativnih oblik dela pa daje definicija po Bernardin, Russell in Degroor (Fele, 2002, str. 11,12), ki pravi, da so alternativne oblike dela eden od načinov za spodbujanje kvalitete poklicnega življenja, ki se od zaposlitve za nedoločen čas s polnim delovnim časom ločijo vsaj po alternativnih časovnih urnikih, po pogostosti fizične prisotnosti na delovnem mestu, po načinu poteka dela in po tem, kdo dokonča začeto delo (Fele, 2002, str. 12).

6.2. Delitev in vrste fleksibilnih oblik dela

Tako kot sama definicija, predstavlja problem opredelitve tudi klasifikacija fleksibilnih oblik dela, saj se pri zgoraj omenjenih avtorjih zopet razlikuje. Sloveniji in pa tudi slovenski zakonodaji na področju delovnih razmerij je seveda najbližja delitev fleksibilnih oblik dela, ki jo uporabljata slovenski raziskovalki Verše in Svetlik. Omenjeni avtorici namreč med fleksibilne oblike dela uvrščata zaposlitev za določen čas, zaposlitev s krajšim delovnim časom, delitev delovnega mesta, začasno zaposlovanje vajencev ali pripravnikov, delo na vpoklic, delo na domu, delo po pogodbi in delo na črno (Fele, 2002, str. 12).

Ker pa sam pojem fleksibilnih oblik dela (oziroma alternativnih oblik dela, kot jih poimenujejo ameriški avtorji) izvira iz Amerike, je v nadaljevanju prikazana njihova razvrstitev oblik dela, ki ravno tako ustrezajo zgoraj naštetim fleksibilnim oblikam dela, najdemo pa jih tudi v Zakonu o delovnih razmerjih (ZDR, 2002).

Tako so ameriški avtorji Bernardin, Russell in Katepoo alternativne oblike dela razvrstili v dve večji skupini, in sicer v alternativne oblike dela s polnim delovnim časom, kamor spadajo fleksibilen delovni čas, delo na domu ter stisnjen delovni teden, drugo večjo skupino pa predstavljata delo s krajšim delovnim časom in deljenje zaposlitve, ki spadata med alternativne oblike dela s skrajšanim delovnim časom (Fele, 2002, str. 12).

6.2.1. Alternativne oblike dela s polnim delovnim časom

6.2.1.1. Delo na domu

Delo na domu omogoča zaposlenemu, da lahko svoje delo opravlja od doma s pomočjo moderne tehnologije (uporaba telefona, interneta in elektronske pošte, ustrezne pisarniške opreme in pohištva) in tako komunicira s sodelavci v delovni organizaciji, ne da bi se vsak dan vozil na delovno mesto. Po 67. členu Zakona o delovnih razmerjih (ZDR, 2002), se kot delo na domu šteje delo, ki ga delavec opravlja na svojem domu ali v prostorih po svoji izbiri, ki so izven delovnih prostorov delodajalca.

Delo na domu se je skozi čas razvijalo in tako zajelo več oblik, in sicer stalno delo na domu, kjer zaposleni opravlja delo samo doma in s podjetjem komunicira le, ko gre za izmenjavo informacij, občasno delo na domu, kjer delavec nekaj časa dela doma, nekaj časa pa na delovnem mestu v podjetju, satelitska pisarna, ki pomeni skupinsko obliko dela na domu, kjer so krajevno ločene organizacijske enote enega samega podjetja ter pisarna v soseski, ki pomeni sodelovanje več podjetij, zavodov ali drugih institucij, ki si v skupnih prostorih uredijo krajevno oddaljena delovna mesta (Fele, 2002, str. 13).

Po ZDR (2002) ima delavec pravico do nadomestila za uporabo svojih sredstev na domu, delodajalec pa mu je dolžan zagotavljati varne pogoje dela na domu (ZDR, 69. člen). Delodajalec je pred začetkom organiziranega dela na domu dolžan o tem obvestiti inšpekcijo za delo, ki pa lahko delo na domu prepove, če smatra delo na domu za škodljivo delavcu in okolju (ZDR, 67. in 70. člen). Pravice, obveznosti in pogoji, ki so odvisni od narave dela na domu, se uredijo med delodajalcem in delavcem s pogodbo o zaposlitvi (ZDR, 68. člen).

6.2.1.2. Stisnjen delovni teden

Stisnjen delovni teden je zanimiva možnost alternativne oblike dela s polnim delovnim časom, saj zaposlenemu omogoča, da dela manj dni v tednu, a več kot osem ur na dan. Taka oblika dela je že dalj časa prisotna v nekaterih poklicih kot so: gasilci, policisti, medicinske sestre, itd. Pri nas je takšna oblika dela možna, uresničuje pa se v poklicih prometnega policista, pa tudi poklicnih gasilcev. Primer stisnjenega delovnega tedna v Sloveniji je delovnik prometnega policista, kjer je načeloma delovni raspored znan za cel mesec vnaprej, vendar pa skoraj vedno pride do raznih odstopanj zaradi športnih, političnih, verskih dogodkov, hkrati pa so ob prostih dnevih večkrat organizirana razna izobraževanja itd. Sicer so tudi prometnim policistom že hoteli 12-urni delovnik, ki predstavlja obliko stisnjenega delovnega tedna, zamenjati za osemurnega, vendar bi tako dnevno potrebovali eno izmeno policistov več, tako da so to misel zaenkrat opustili. Po mojem mnenju takšna oblika dela res pomeni več časa za družino, vendar pa se zaenkrat uveljavlja v poklicih, ki pomenijo delo tudi v nedeljo in med prazniki, tako da se s tem do neke mere izniči pozitiven učinek takšne oblike dela.

6.2.1.3. Fleksibilni delovni čas

Fleksibilni delovni čas pomeni, da ima zaposleni možnost fleksibilnega prihoda in odhoda iz službe. Zaposlenemu je tako omogočen delovnik, kakršen mu ustreza, vendar pod dvema

pogojema, in sicer, da vsak dan kljub fleksibilnemu prihodu in odhodu na delovno mesto, dela običajnih 8 ur na dan in da je prisoten tekom sredine dneva, to je med 10. in 14. uro (Fele, 2002, str. 13).

Slovenci smo po raziskavah naklonjeni prilagodljivemu oziroma fleksibilnemu delovnemu času. Zaposlenim zelo ustreza, da v dogovorjenih časovnih okvirih tudi sami lahko vplivajo, kdaj bodo prišli na delo in kdaj bodo odšli domov. Večina slovenskih podjetij ima gibljiv delovni čas, saj že dolgo časa poznajo njegove pozitivne vplive na delovno storilnost. Ker sta učinkovitost in zadovoljstvo zaposlenih večja, so poslovni rezultati podjetja boljši. Seveda fleksibilni delovnik nima le dobrih, ampak tudi slabe lastnosti, kot je ta, da se lahko delo zavleče pozno v noč (Fleksibilni delovni čas, 2002).

6.2.2. Alternativne oblike dela s skrajšanim delovnim časom

6.2.2.1. Zaposlitev s krajšim delovnim časom

V slovenski zakonodaji je v Zakonu o delovnih razmerjih (ZDR, 2002) v 64. členu navedeno, da se "za krajši delovni čas šteje čas, ki je krajši od polnega delovnega časa, ki velja pri delodajalcu". Pri tem pa je polni delovni čas določen s 142. členom zakona (ZDR, 2002). Polni delovni čas tako ne sme biti daljši od 40 ur na teden, lahko je krajši, vendar ne sme obsegati manj kot 36 ur na teden, razen za delovna mesta, pri katerih obstajajo večje nevarnosti za poškodbe ali zdravstvene okvare (ZDR, 142. člen). Slovenska zakonodaja uporablja termin delovno razmerje s krajšim delovnim časom, pri čemer pa ne določa spodnje meje delovnega časa. To pomeni, da je za vsako zaposlitev za krajši delovni čas od polnega, možno skleniti delovno razmerje s krajšim delovnim časom.

Ugotavljajo (Fele, 2002, str. 21), da pri večini ljudi, ki delajo krajši delovni čas, dolžina delovnega tedna traja 20 – 29 ur, s tem da delavci, ki delajo s krajšim delovnim časom skoraj nikoli ne delajo v izmeni, zvečer, ponoči, ob nedeljah ali na domu. Status zaposlenih s krajšim delovnim časom pravno temelji na sorazmernosti pravic glede na obseg njihovega dela v primerjavi s pravicami delavcev, ki delajo polni delovni čas. Glede pravic in obveznosti, ki izhajajo iz Zakona o delovnih razmerjih (ZDR, 2002), je sorazmernost pravic in obveznosti določena v vseh elementih, zaposleni tudi nimajo manj ugodnega statusa v zvezi s prenehanjem delovnega razmerja.

159. člen ZDR (2002) določa, da ima delavec pravico do letnega dopusta v posameznem koledarskem letu, ki ne more biti krajši kot štiri tedne, ne glede na to, ali dela polni ali krajši delovni čas od polnega.

Hkrati pa je delavec s krajšim delovnim časom, ki ima pravico do letnega dopusta, upravičen do regresa za letni dopust najmanj v višini minimalne plače (ZDR, 131. člen). Ravno tako delavcem, ki delajo krajši delovni čas, pripadajo dodatki, ki se določijo za posebne pogoje dela (nočno delo, nadurno delo, delo v nedeljo ...) in se obračunavajo za čas, ko je delavec delal v pogojih, zaradi katerih mu dodatek pripada (ZDR, 127. in 128. člen). Slovenska

zakonodja daje ustrezno pravno podlago, saj na eni strani ščiti delavce s krajšim delovnim časom, na drugi strani pa omogoča fleksibilnost zaposlovanja, kot to narekujejo gospodarske razmere. Na tem mestu naj še enkrat omenim, da ima po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001) eden od staršev tudi pravico do krajšega delovnega časa vse do otrokovega tretjega leta starosti. Ta pravica pomeni bistveno razliko med starim in novim ZSDP (2001), saj je po prejšnji zakonodaji krajši delovni čas predstavljal le možnost delovnika enega od staršev.

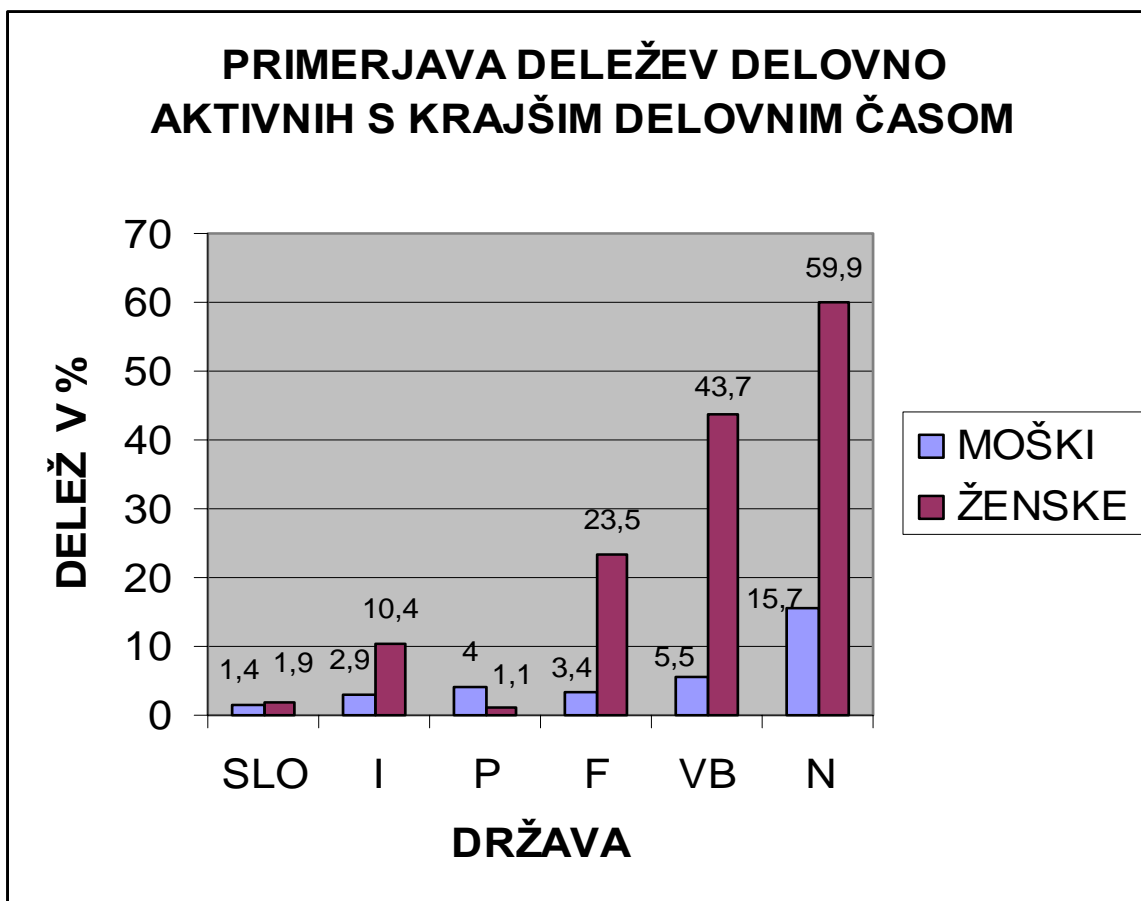
6.2.2.2. Deljenje zaposlitve

Deljenje zaposlitve ali delitev delovnega mesta je čisto nova oblika alternativnih oblik dela, ki ni še nikjer v svetu zelo razširjena. Deljenje zaposlitve se nanaša na situacijo, v kateri si dva posameznika razdelita odgovornosti ene službe za polni delovni čas. Možnosti pri tem imata seveda več. Ena od možnosti je, da prvi zaposleni dela dopoldne, drugi popoldne, drugo možnost predstavlja delo prvega zaposlenega ob parnih dnevih in drugega ob neparnih, lahko pa prvi zaposleni dela prvi teden, drugi pa dela naslednji teden (Fele, 2002, str. 20). Tudi ta oblika dela je v Sloveniji možna, vendar pa je Zakon o delovnih razmerjih (ZDR, 2002) ne navaja izrecno.

6.3. Razširjenost alternativnih oblik dela v Sloveniji

V Sloveniji je od vseh predstavljenih alternativnih oblik dela, dobro raziskano samo delo s krajšim delovnim časom. Slika 2 prikazuje kolikšen delež moških in žensk v Sloveniji dela s krajšim delovnim časom v primerjavi z nekaterimi državami EU.

Slika 2: Primerjava delovno aktivnih moških in žensk s krajšim delovnim časom

Vir: Fele, 2002, str. 25.

Slovenija ima med temi državami najmanjše število delovno aktivnih s krajšim delovnim časom. Nato si sledijo Italija, Portugalska, Francija, Velika Britanija in Nizozemska, kjer s krajšim delovnim časom delajo zlasti ženske. Velika verjetnost je, da na ta način usklajujejo poklicne in družinske obveznosti.

7. ANALIZA POLOŽAJA DRUŽIN V SLOVENIJI DANES

7.1. *Ekonomski vidik položaja družin z otroki v Sloveniji*

Osnovo za pojasnjevanje ekonomskega položaja družin predstavlja Anketa o porabi v gospodinjstvih (Statistični urad RS, 2002), iz katere so razvidni viri dohodkov in struktura izdatkov gospodinjstev. Sicer kategorija gospodinjstva ni identična kategoriji družine, ji je pa vsekakor najbližja.

Za gospodinjstvo se šteje skupnost oseb, ki skupaj porabljajo dohodke za osnovne življenjske potrebe in imajo skupno stalno (oziroma začasno) prebivališče. Temeljna oblika družine, ki se tudi praviloma razume s pojmom družine, je življenjska skupnost obeh staršev in otrok. Že Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 14/1989 s spr. in dop.) pa v 7. členu pojem družine razširja na življenjsko skupnost posvojitelja in posvojenca, s tem ko

to razmerje izenači z razmerjem med starši in otroki. Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike (Uradni list RS, št. 40/93) šteje za družino tudi vse življenjske skupnosti otrok in odraslih oseb, ki trajno skrbijo zanje: stari starši in vnuki, rejniki in rejenci, skrbniki in otroci pod skrbništvom.

V Sloveniji je bila zadnja Anketa o porabi v gospodinjstvih izvedena leta 2001 (Statistični urad RS, 2002). Podatki o razpoložljivih denarnih sredstvih zajemajo vsa denarna sredstva, ki so bila na voljo gospodinjstvu v anketnem obdobju. Vse podatke prikazuje Tabela 5, katere namen je opredeliti glavni vir razpoložljivih denarnih sredstev družine.

Tabela 5: Povprečna letna razpoložljiva denarna sredstva gospodinjstev, 2000 in 2001, v tekočih cenah v SIT

	2001		2000	
	Povprečno na gospodinjstvo	Struktura v %	Povprečno na gospodinjstvo	Struktura v %
Razpoložljiva denarna sredstva	2.764.363	100	3.089.797	100
Denarni dohodek	2.669.307	96,6	2.975.327	96,3
Dohodek iz zaposlitve	1.634.930	59,1	1.854.903	60,0
Dohodek iz samozaposlitve	156.474	5,7	174.029	5,6
Socialni prejemki	763.585	27,6	827.274	26,8
Družinski prejemki	80.595	2,9	98.970	3,2
Dohodek iz lastnine	14.132	0,5	7.685	0,2
Denarne pomoči in darila	19.588	0,7	12.466	0,4
Prejemki od prodaje	91.072	3,3	93.303	3,0
Drugi prejemki	3.985	0,1	21.167	0,7

Vir: Anketa o porabi v gospodinjstvih, SURS, 2002.

Glede na podatke iz Tabele 5, prinese dohodek iz zaposlitve največji delež v proračun gospodinjstva. Ekonomski položaj slovenskih gospodinjstev in s tem tudi družin je tako določen predvsem z delovnimi zaslužki odraslih članov oziroma z njihovimi dohodki. To pomeni, da bom za nadaljnjo analizo položaja slovenskih družin vse ostale prihodke družine zanemarila in se osredotočila le na prihodek, ki ga v družinski proračun prinese zaposlitev.

V nadaljevanju bom analizirala socialnopravni položaj družine z različnim številom otrok, kjer bom povezala socialnoekonomski status družine (dohodki staršev), pripadajoče prejemke po ZSDP (2001) ter davčne olajšave za otroke po Zakonu o dohodnini (ZDOH, 1993) in zneske plačila predšolske vzgoje ob vključenosti otrok v vrtec.

7.2. Primerjava socialnopravnega položaja družine z različnim številom otrok v Sloveniji

Različnim strukturam družine pripadajo različne pravice in iz teh pravic izhajajoči prejemki po ZSDP (2001) ter tudi različne olajšave po Zakonu o dohodnini (ZDOH, 1993). Vsi pripadajoči prejemki in olajšave, pa se nanašajo oziroma so odvisni od dohodkov družine.

Kot je bilo že omenjeno, glavnino dohodkov predstavlja dohodek zaposlenega starša, zato bom pri primerjavi položaja različnih struktur družin kot osnovo upoštevala povprečno letno bruto plačo zaposlenih v Republiki Sloveniji v letu 2003, ki je znašala 3.038.400 SIT.

Najprej bom prikazala izračun prejemkov po ZSDP (2001) in olajšav po ZDOH (1993) za družino z enim, dvema in tremi otroci, kjer sta zaposlena oba starša. Enak izračun pa bom v nadaljevanju napravila še za eno starševsko družino in družino z enim zaposlenim staršem, ravno tako za primer enega, dveh in treh otrok. Analizo bom zaokrožila z izračuni zneskov za plačilo vrta ob vključitvi otrok vanj.

7.2.1. Družina, kjer sta zaposlena oba starša

Prvi primer predstavlja družina z obema zaposlenima staršema, kjer bom predpostavila, da ima eden od staršev dohodek v višini povprečne bruto plače zaposlenih v Republiki Sloveniji v letu 2003, drugi pa poldrug dohodek prvega starša, hkrati pa družina nima nobenih drugih virov prihodkov.

Seveda družini oziroma staršema pripadajo tudi pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo z vsemi nadomestili, ki so ravno tako predmet urejanja Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001), vendar gre pri tem za zelo individualne izračune, ki so odvisni od večjega števila faktorjev, zato se bom pri računskem prikazu omejila le na prejemke po ZSDP (2001), ker so ti vezani na dohodek družine in število otrok. Na isti dve spremenljivki je vezana tudi posebna olajšava pri dohodnini.

Predpostavila bom, da so vsi otroci v družini predšolski, da bo možen prikaz otroškega dodatka ob vključenosti otrok v vrtec in otroškega dodatka, ko otroci v predšolski program niso vključeni. Zadnja predpostavka pa bo še, da družina nima otrok s težko duševno motnjo ali težko gibalno oviranih otrok.

Izračun je opravljen na podlagi veljavnih lestvic za leto 2004, tako za otroški dodatek, kot za dohodninsko olajšavo, prikazan pa je v Tabeli 6. Povprečna letna plača zaposlenih v RS za

leto 2003 znaša 3.038.400 SIT. Pri dohodnini bom olajšavo upoštevala pri tistem od staršev, ki zasluži več, torej poldrugo povprečno plačo v RS v letu 2003, kar znaša 4.557.600 SIT.

Tabela 6: Družinski prejemki in dohodninske olajšave za družino z obema zaposlenima staršema z različnim številom otrok

Dohodek družine	Število otrok	Otroški dodatek ob vključenosti v vrtec (mesečno)	Otroški dodatek ob ne vključenosti v vrtec (+20% mesečno)	Dodatek za veliko družino (letno)	Olajšava pri dohodnini
7.596.000 (3.038.400 + 4.557.600)	1	3.670 SIT	4.404 SIT (3.670 * 1,2)	/	455.760 SIT (10 %)
	2	9.850 SIT (4.220 SIT + 5.630 SIT)	11.820 SIT (4.220 SIT * 1,2 + 5.630 SIT * 1,2)	/	911.520 SIT (10 % + 15 %)
	3	16.860 SIT (4.220 SIT + 5.630 SIT + 7.040 SIT)	20.268 SIT (4.220 SIT * 1,2 + 5.630 SIT * 1,2 + 7.040 SIT * 1,2)	78.420 SIT	1.367.280 SIT (10 % + 15 % + 20 %)

Vir: Lasten prikaz, 2004.

Otroški dodatek se v primeru, da otrok ni vključen v vrtec poveča za 20 % za vsakega otroka, dodatek za veliko družino pa družini pripada le v primeru treh otrok, in sicer enkrat letno. Pri dohodninski olajšavi se staršema splača izračunati, katera varianta upoštevanja olajšav za otroke je zanj najugodnejša. Tukaj se pokaže pomanjkljivost davčnih olajšav v Sloveniji, saj naš davčni sistem omogoča družinam z enakimi skupnimi dohodki različno višino olajšav za otroke. Pomembno je namreč ali dohodek družine, ki v zgornjem primeru znaša 7.596.000 SIT zasluži eden ali oba starša skupaj. Če bi ta celoten znesek zaslužil eden od staršev, drugi pa ne bi zaslužil nič, bi se znesek olajšav povečal. Po letu 2005, ko bodo pričele veljati s 5.5.2004 sprejete spremembe glede olajšav po novem Zakonu o dohodnini, bo družina za prvega otroka deležna olajšave v absolutnem znesku 474.900 SIT, kar pomeni povečanje iz zdajšnjih 10 % povprečne plače na približno 13,8 % povprečne plače. S tem bo absolutno olajšava za drugega otroka višja za 41.300 SIT, kar še vedno pomeni 15 % povprečne plače, za tretjega otroka za 213.400 SIT (20 % povprečne plače), za četrtega 385.500 SIT (25 % povprečne plače) in za petega otroka za 557.600 SIT, kar še vedno pomeni 30 % povprečne plače (M.B., 2004).

Če si ogledamo še plačilo programa ob vključenosti otroka v vrtec, pridemo do naslednjih podatkov. Zgoraj omenjena družina v primeru, da ima enega otroka (kar skupno pomeni 3

družinske člane), spada v šesti plačilni razred, kar pomeni, da bodo za vključenost otroka v vrtec starši plačali 60 % cene programa, kar bi na primer v vrtcu Domžale (Plačilo vrtca v vrtcu Domžale, 2004) znašalo za program za otroka v I. starostni skupini 50.064 SIT, za otroka v II. starostni skupini pa nekoliko manj, to je 37.122 SIT. V primeru dveh v vrtec vključenih otrok, spada družina v peti plačilni razred, ker pa ima v vrtec vključena oba otroka, za starejšega plača za razred nižjo ceno programa. Tako bi v tem primeru družina plačala za enega otroka 50 % cene programa, kar znaša za program I. starostne skupine 41.720 SIT, za drugega otroka pa 40 % cene programa, kar pri vključenosti v II. starostno skupino (ki jo predstavljajo starejši otroci) znaša 24.748 SIT. Skupno torej družina plača skoraj 67.000 SIT vrtca mesečno, to pa nanese skoraj 800.000 SIT letno. Pri treh otrocih družina prvotno spada v četrti plačilni razred, tako da za najmlajšega otroka plača 40 % cene programa, to je 33.376 SIT, za druga dva pa za razred nižji odstotek cene, kar pomeni 30 %, kar nanese dvakrat po 18.561 SIT. Skupno družina tako za tri otroke plača skoraj 71.000 SIT vrtca mesečno (na letni ravni to zneso približno 850.000 SIT) (Plačilo vrtca v vrtcu Domžale, 2004).

Koliko družini po plačilu vrtca, vseh položnic, stroškov prehrane ter obutve in obleke otrok ostane, je težko reči, saj imamo pri zgornjih izračunih opravka s spremenljivkami, izraženimi v bruto enotah.

7.2.2. Družina z enim zaposlenim staršem

V družini, kjer je zaposlen le eden od staršev, se drugi od staršev obravnava kot vzdrževani član, kar pomeni, da tudi zanj obstaja davčna olajšava v višini 10 %. Če je nezaposlena mati, pa ji 365 dni po rojstvu otroka pripada starševski dodatek v višini 39.210 SIT na mesec. To velja tudi v primeru, da je mati študentka.

V takšni družini, kjer je mati študentka, lahko oče koristi porodniški dopust in tudi dopust za nego in varstvo otroka, če pa zadnjega ne koristi, družini pripada dobroimetje v višini neizplačanega nadomestila za nego in varstvo otroka, kar pa je neugodna pravica, kot je bilo že omenjeno.

Družinski prejemki, do katerih je takšna družina upravičena in pa zneski olajšav, so prikazani v Tabeli 7. Predpostavljam, da zaposleni od staršev zasluži povprečno plačo v RS v letu 2003, da družina nima drugih dohodkov ter da otroci niso duševno moteni ali težko gibalno ovirani.

Tabela 7: Družinski prejemki in dohodninske olajšave za družino z enim zaposlenim staršem, z različnim številom otrok

Dohodek družine	Število otrok in vzdrževanih članov (*)	Otroški dodatek ob vključenosti v vrtec (mesečno)	Otroški dodatek ob ne vključenosti v vrtec (+20% mesečno)	Dodatek za veliko družino (letno)	Olajšava pri dohodnini
3.038.400 SIT	1 + 1*	10.860 SIT	13.032 SIT (10.860 SIT * 1,2)	/	607.680 SIT (10 % + 10 %)
	2 + 1*	29.180 SIT (13.780 SIT + 15.400 SIT)	35.016 SIT (13.780 SIT * 1,2 + 15.400 SIT * 1,2)	/	1.063.440 SIT (10 % + 10 % + 15 %)
	3 + 1*	59.940 SIT (18.080 SIT + 19.980 SIT + 21.880 SIT)	71.928 SIT (18.080 SIT * 1,2 + 19.980 SIT * 1,2 + 21.880 SIT * 1,2)	78.420 SIT	1.671.120 SIT (10 % + 10 % + 15 % + 20 %)

Vir: Lasten prikaz, 2004.

Iz zgornje tabele je razvidno, da so otroški dodatki v primeru, da je zaposlen le eden od staršev kar visoki. Tudi tej družini pripadajo za 20 % višji otroški dodatki v primeru, da otroci niso vključeni v vrtec. Pri dohodninski olajšavi se pozna upoštevanje dodatnega člana, to je vzdrževanega člana, ki prinese dodatnih 10 % dohodninske olajšave. Po letu 2005 bo družina lahko uveljavlja višjo davčno olajšavo za prvega otroka in vzdrževanega družinskega člana kot to narekuje nov Zakon o dohodnini.

Če si pogledamo še zneske plačila vrtca v tem primeru, potem vidimo, da družina z enim otrokom in zgoraj omenjenim dohodkom spada v tretji plačilni razred, kar pomeni plačilo programa za otroka v prvi starostni skupini vrtca, katerega skupna cena v vrtcu Domžale znaša 83.440 SIT (Plačilo vrtca v vrtcu Domžale, 2004), v znesku 25.032 SIT. Ko ima ista družina dva otroka vključena v vrtec (spada v drugi plačilni razred), bo za drugega oziroma starejšega plačala za razred nižji odstotek cene programa, kar pomeni za prvega 20 % oziroma 16.688 SIT, za drugega pa 10 % oziroma 6.187 SIT (celotna cena programa za otroke II. starostne skupine v vrtcu Domžale znaša 61.870 SIT). Skupno bo torej za družino z enim zaposlenim in dvema otrokoma v vrtcu, cena programa znašala skoraj 23.000 SIT, letno pa to znaša okoli 280.000 SIT. Isti primer družine s tremi otroci vključenimi v vzgojnovarstveno institucijo (spada v prvi plačilni razred), pa bo za najmlajšega otroka plačala 10 % oziroma 8.344 SIT cene programa, za preostala dva otroka pa nič, ker nižjega razreda od prvega ni.

Družina z enim zaposlenim staršem, zgoraj omenjenimi dohodki ter tremi v vrtec vpisanimi otroki, bo v celem mesecu plačala le 8.344 SIT vrtca (Plačilo vrtca v vrtcu Domžale, 2004).

7.2.3. Eno starševska družina

Eno starševska družina je skupnost enega od staršev z otroki, kadar roditeljsko pravico, skladno s posebnim zakonom, izvršuje sam. Kot eno starševska družina pa se ne šteje skupnost, če je tisti od staršev, ki sam izvršuje roditeljsko pravico, osnoval novo življenjsko skupnost (ZSDP, 66. člen). Eno starševski družini po ZSDP (2001) s 1.1.2004 pripadajo 10 % višji otroški dodatki. Takšna družina lahko prejema tudi preživnine, vendar jih bom za potrebe diplomskega dela zanemarila oziroma štela, da jih ni.

Zopet bom predpostavila, da samohranilec/ka v družini prejme na leto dohodek v višini povprečne plače zaposlenih v RS za leto 2003, ki znaša 3.038.400 SIT, da družina nima drugih dohodkov in da otroci niso duševno moteni ali težko gibalno ovirani. Kolikšni so prejemki in olajšave za takšno družino, pa je prikazano v Tabeli 8.

Tabela 8: Družinski prejemki in dohodninske olajšave za eno starševsko družino z različnim številom otrok

Dohodek družine	Število otrok	Otroški dodatek ob vključenosti v vrtec (+10 % mesečno)	Otroški dodatek ob ne vključenosti v vrtec (+20% in +10 % mesečno)	Dodatek za veliko družino (letno)	Olajšava pri dohodnini
3.038.400 SIT	1	6.193 SIT (5.630 SIT * 1,1)	7.319 SIT (5.630 SIT * 1,3)	/	303.840 SIT (10 %)
	2	25.586 SIT (10.860 SIT * 1,1 + 12.400 SIT * 1,1)	30.238 SIT (10.860 SIT * 1,3 + 12.400 SIT * 1,3)	/	759.600 SIT (10 % + 15 %)
	3	65.934 SIT (18.080 SIT * 1,1 + 19.980 SIT * 1,1 + 21.880 SIT * 1,1)	77.922 SIT (18.080 SIT * 1,3 + 19.980 SIT * 1,3 + 21.880 SIT * 1,3)	78.420 SIT	1.367.280 SIT (10 % + 15 % + 20 %)

Vir: Lasten prikaz, 2004.

Iz zgornje tabele je razvidno, da so otroški dodatki med vsemi analiziranimi družinami, najvišji doslej. To gre pripisati tudi temu, da je eno starševska družina kljub vključenosti otroka v vrtec deležna 10 % višjega otroškega dodatka, to pa po ZSDP (2001) velja od 1.1.2004. Tako se v primeru, da družina otrok nima vključenih v vrtec otroški dodatki povišajo za 20 % ter še za dodatnih 10 % na račun eno starševske družine, kar skupno pomeni povišanje otroškega dodatka za 30 %.

Kot vidimo, bi bila eno starševska družina deležna dohodninske olajšave za otroke v enakem znesku, kot če bi olajšavo za otroke pri dohodnini upošteval eden izmed staršev z dohodki v višini povprečne bruto plače zaposlenih v RS za leto 2003, v družini, kjer sta zaposlena oba starša. Kot vsem družinam, se bo tudi eno starševski, po letu 2005 davčna olajšava za prvega vzdrževanega otroka povečala za približno 3,8 % oziroma bo v celoti absolutno znašala 474.900 SIT (M.B., 2004).

Plačilo vrta v eno starševski družini z zgoraj omenjenimi dohodki, v primeru enega otroka znaša 40 % cene programa oziroma 33.376 SIT, v primeru dveh v vrtec vključenih otrok, za starejšega družina plačuje za razred nižjo ceno, kar pomeni 30% oziroma 25.032 SIT za mlajšega otroka in 20 % oziroma 12.374 SIT za starejšega otroka (skupaj to znaša 37.406 SIT). V primeru, da ima družina v vrtec vključene tri otroke, pa za mlajšega plačuje 20 % oziroma 16.688 SIT, za starejša dva pa za vsakega 10 % oziroma 6.187 SIT cene programa. To skupno znese nekaj več kot 29 tisočakov mesečno (Plačilo vrta v vrtcu Domžale, 2004).

8. SKLEP

Dr. John Gray v svoji knjigi za starše in vzgojitelje ugotavlja, da so otroci iz nebes, pa vendar jih moramo vzgajati in preživljati kot zemljane. Na zemlji pa smo si izmislili "dobrine", za katere vsako leto potrebujemo več denarja, vsaka nova generacija pa na svet prinese vedno več želja in zahtev, ki jim starši včasih težko ugodimo.

Moderna družba je, predvsem mlade, pripeljala do tega, da razmišljamo racionalno, da smo preračunljivi. Ravno tako pa ravnamo tudi v primeru odločanja o tem ali imeti ali ne imeti otroke, še bolj pa je takšno vedenje opazno pri odločitvi o številu otrok. Na nek način sicer kratkoročno na našo odločitev lahko vpliva država z ustrezno vodeno družinsko politiko, vendar ima današnja družba toliko raznolikih mnenj, da je težko ustreči vsem in voditi tako politiko, ki bi dajala dolgoročne rezultate.

V Sloveniji se pojavlja vprašanje ali dati še več družinam z večjim številom otrok ali pa vzpodbujati odločitev za prvega otroka, ki se v zadnjem času kaže za večji in bolj pereč problem. Večje število otrok imajo predvsem manj izobraženi starši. Povečevanje ugodnosti za takšne družine bi morda družbi dalo misliti, da izobrazba ni toliko pomembna, pomembni so otroci in da bo zanje že poskrbela država.

Analiza v zadnjem delu diplomske naloge je pokazala, da so družine z različnim številom otrok v neenakem položaju, predvsem kar se tiče davčnih olajšav, še večja neenakost pa se vidi pri plačilu vrta in seveda tudi pri zneskih otroških dodatkov. Ravno plačilo vrta v Sloveniji predstavlja zelo progresiven "davek", saj so razlike med "revnejšimi" in "bolj bogatimi" družinami zelo velike, hkrati pa se ne skladajo z razlikami med samimi dohodki družin (Mrkaić, 2003).

Stroški otrok se porazdelijo med vse prebivalce oziroma davkoplačevalce, kar bi pomenilo, da bi posamezniki z višjo izobrazbo, višjimi dohodki in hkrati z manjšim številom ali sploh nič otroki, preko svojih prispevkov "vzdrževali" otroke drugih, manj izobraženih, ki po možnosti sploh nimajo svojih prihodkov, v zvezi s čimer se postavlja vprašanje ali je to pravično. Torej vidimo, da gre za problem, ki je širši od urejanja družinskih prejemkov in raznih olajšav za otroke.

S prebiranjem gradiva za svoje diplomsko delo, se mi je porodilo vprašanje, kdo bi torej moral delati drugače, da bi bil tudi Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001) bolj učinkovit pri zagotavljanju naravnega obnavljanja prebivalstva? Morda bi kaj več lahko storili delodajalci, ki dandanes niso ravno naklonjeni mladim družinam, vendar pa jih država pri tem ne spodbuja zadosti, ne daje jim nekih ugodnosti v zameno za večjo podporo družinam v družbi.

Menim, da ima Slovenija kar dovolj ugodnosti za večje družine, včasih celo pomislim, da imajo nekateri otroke zato, da se z njimi preživljajo. Vsakdo bi moral imeti toliko otrok kot jih je sposoben preživljati brez vsakršne pomoči države. Danes ljudje od države pričakujejo, da bo poskrbela za vse in vsakogar, vendar pa je na žalost omejitev na strani proračuna prevelika, da bi bilo to mogoče.

Analiza samega Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, 2001) mi je pokazala, da to področje sicer je zakonsko urejeno, vendar pa se pojavlja vprašanje doslednosti in poštenosti, vendar je na določenih mestih nejasen. Napredek se sicer kaže v večanju pravic očetov, vendar pa je potem vprašanje, v kolikšni meri očetje to izkoristijo. Hkrati so ljudje tudi premalo seznanjeni s samim zakonom.

Socialna država, za kakršno se ima Slovenija, ima nalogo skrbeti za otroke, vendar pa vsa ta socialna dejanja zbledijo ob družbi, katere mišljenje usmerjata kapital in dobiček. Zakoni, tudi ZSDP (2001), veljajo za vse enako, pa vendar nikoli niso napisani tako, da ne bi bili nekateri zapostavljeni in prikrajšani, drugi pa bi na ta račun uživali več pravic. Vsakdo si zakon namreč razlaga po svoje, sploh delodajalci zakone radi prikrojijo svojim željam in potrebam, ki jih narekuje dobiček.

Kaj je bolje: imeti več otrok, vendar se s tem odpovedati karieri, kar velja predvsem za ženske, ali uspeti v poklicu in "žrtvovati" družino? Dvomim, da je ženska lahko uspešna na obeh področjih.

Mladi v Sloveniji sicer kažejo tendenco k večjemu številu otrok, vendar pa se v odločilnem trenutku premislijo. Vse ostale politike, kot je na primer stanovanjska in razmere brezposelnosti, jih prisilijo v življenje brez otrok. Poleg ZSDP (2001), bo torej potrebno spremeniti ali dopolniti še kakšen zakon, da bi se učinki družinske politike poznali. Dokler temu ne bo tako, pa bo socialnopravni položaj družin v Sloveniji odvisen predvsem od iznajdljivosti staršev.

9. LITERATURA

1. Boh Katja: Družinska in prebivalstvena politika: shajanja in razhajanja. Družboslovne razprave, Ljubljana, 1989, 8, str.107-116.
2. Euzeby Ch.: Social security for the twenty-first century. International Social Security Review, 1998, str. 3-16.
3. Fele Mirjam: Družini prijazne alternativne oblike dela. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, 2002. 60 str.
4. Gosar Lojze: Nas bo leta 2100 le še pol milijona?, Delo, Sobotna priloga, Ljubljana, 22. septembra 2001, str. 6.
5. Kavar Vidmar Andreja: Socialna varnost – varstvo družine. Študijsko gradivo. Ljubljana: VŠSD, 2002. 13 str.
6. Kožuh Novak Mateja et al.: Rodnostno vedenje Slovencev. Nacionalno poročilo. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center, 1998. 128 str.
7. Malačič Janez: Demografija – teorija, analiza, metode in modeli. 4. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 378 str.
8. Merše Tomaž: Nova dohodnina in družine. [URL: <http://www.druzinskapobuda.org>]. 22.4.2004.
9. Mrkaić Mičo: Izkoriščanje človeka po vrtcu. [URL: <http://www.finance-on.net>], 20.11.2003.
10. Stanovnik Tine, Stropnik Nada: Medgeneracijski transferji dohodka v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1996. 160 str.
11. Stropnik Nada, Černič Istenič Majda: Prebivalstvo, družina in blaginja: stališča do politike in ukrepov. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2001. 136 str.
12. Tošič Mišo: Družinska politika v slepi ulici. [URL: <http://www.veda-akademija.org>]. 15.10.2002.

10. VIRI

1. Anketa o porabi v gospodinjstvih 2000 in 2001, Statistični urad Republike Slovenije, 2002.
2. Dohodninska lestvica 2003.
[URL: http://www.sigov.si/mf/slov/dav_car/lestvica03.htm], 8.3.2004.
3. Družinski prejemki. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, marec 2002.
4. Fleksibilni delovni čas. Gospodarski vestnik, 44, [URL: <http://www.adecco.si/clanki>], 4.11.2002.
5. Jana Kobal: Odslej varni otroški avtosedeži, [URL: <http://www.24ur.com>], 20.4.2004.
6. Lestvica razredov za plačilo programov v vrtcih.
[URL: <http://www.mszs.si/slo/solstvo/vrtci.asp>], 5.1.2004.
7. Plačilo staršev za vrtec.
[URL: <http://www.mszs.si/slo/solstvo/vrtci.asp>], 2003.
8. Plačilo vrtea v vrtcu Domžale.
[URL: <http://www2.arnes.si/~ljvvd1s/>], 1.2.2004.
9. Pomoč za opremo novorojenca.
[URL: <http://www.ringaraja.net>], 2003.
10. Pogovor z ga. Svetina, referentko za starševsko varstvo na CSD Radovljica, 2004.
11. Program boja proti revščini in socialni izključenosti, 2000. 37 str.
12. Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike (Uradni list RS, št. 40/93).
13. STA, B.M.: Otrokom nenaklonjene spremembe dohodnine,
[URL: <http://www.24ur.com>], 23.9.2003.
14. STA, J.K.: Nevarni otroški varnostni avtosedeži, [URL: <http://www.24ur.com>], 13.4.2004.
15. STA, M.B.: Sprejeli nov dohodninski zakon, [URL: <http://www.24ur.com>], 20.4.2004.
16. STA: Še en udarec družinam, [URL: <http://www.24ur.com>], 20.5.2002.

17. Statistični letopis 2003.
[URL: <http://www.stat.si/letopis>], 2003.
18. Uskladitev družinskih prejemkov.
[URL: http://www.sigov.si/mddsz/druzina/druzinski_prejemki_uskladitev04.htm],
5.1.2004.
19. Zakon o delovnih razmerjih (ZDR, Uradni list RS, št. 42/02).
20. Zakon o dohodnini (ZDOH, Uradni list RS, št. 71/93).
21. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, Uradni list RS, št. 23/96).
22. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP, Uradni list RS, št. 97/01).
23. Zakon o vrtcih (ZVrt, Uradni list RS, št. 113/03).
24. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR, Uradni list RS, št. 14/1989 s spr. in dop.).

11. SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

1. CSD – center za socialno delo
2. ZDR – Zakon o delovnih razmerjih
3. ZDOH – Zakon o dohodnini
4. ZOFVI – Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja
5. ZSDP – Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih
6. ZVrt – Zakon o vrtcih
7. ZZZDR – Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih